

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HELGE KLINT

DEN DANSKE HÆR

II

1814–1851

ANTIQUARIAT RICHARD LEVIN & Co ApS
KØBENHAVN 1977

HELGE KLINT

DEN DANSKE HÆR

II

1814 – 1851

ANTIKVARIAT RICHARD LEVIN & Co ApS
KØBENHAVN 1977

Indhold:

I. Forord	side	1
II. Frederik VI ^S hær	-	2
III. Hæren efter 1814	-	5
IV. Hærloven af 1842	-	9
V. Værnepligtssagen	-	13
VI. Optræk til krig	-	16
VII. Felttogene i 1848 og 49	-	21
VIII. Istedslaget og krigens afslutning	-	26

Bilag:

1. Lejrjournal 1789
2. Hærens organisation og styrke
3. Rids over Slesvig
4. Udfaldet fra Fredericia og slaget ved Isted.
5. General de Mezas biografi I.
6. Vedr. titelbladsillustrationen

I. Forord

Hvis man siden sin skoletid har fået dens historieundervisning suppleret noget ensidigt - f.eks. med vægten på det krigshistoriske stof - ligger det ønske nær på grundlag af et større, anerkendt historisk værk at søge det nævnte specielle stof indpasset i den større helhed og tillige at anskue dette kritisk. Det sidste har inspireret nærværende redegørelse, der med den anførte baggrund er et forsøg på en i omfang nogenlunde begrænset uddybning af det vigtigere militærhistoriske stof i (den her behandlede) periode 1814-1851.

Som større værk er SCHULTZ DANMARKSHISTORIE, bind IV, 1942, valgt. De relevante dele er: I. (Axel Lindvald), III. (Hans Jensen) og V. (Povl Engelse), og de omfatter ca. 500 af værkets 830 sider. Af de nævnte 500 sider beslaglægger Aandslivet 170 sider, og af de resterende 330 behandles hær og flåde sammenlagt på rundt regnet 22 sider - fra enkelte linier op til et enkelt helt underafsnit. Det sidstnævnte selvstændige afsnit, Treårskrigen 1848-50, omfatter 13 sider, hvoraf dog 5½ billedsider - altså kun 7½ tekstside, hvor langt den overvejende del tilmed er udenrigspolitisk eller alment indenrigspolitisk stof.

Det er - trods det netop præsterede tilløb - ikke hensigten at vove nogen udtømmende analyse, hverken kvantitativt eller kvalitativt. Men det ligger nær at pege på det relativt ringe omfang, hvori værnens liv, militære organisations- og uddannelsesproblemer, militærbudgetter og militære forhold i det hele behandles i det nævnte værk. En påpejning, der går ud fra den kendsgerning, at værnene i hele perioden hvilede på værnepligten, at der udkæmpedes en treårig krig, og at de militære budgetter hele perioden igennem beslaglagde en betragtelig del af statens midler - midt i perioden endnu næsten 7 mill. kr. (omsat), hvilket var godt halvdelen af statens samlede udgifter 1).

Lindvalds underafsnit, Hæren og Flaaden (side 176-81), ridser de vigtigste træk ved den militære udvikling i Danmark i det 18. århundrede og det 19.s første tiår op. Vigtige omstændigheder som sessionens modernisering, tekniske fremskridt som artilleriets modernisering og organisatoriske som oprettelsen af jægerkorps, oprettelse af en generalstab og gymnastikkens indførelse i hæren figurerer dog ikke. Visse unøjagtigheder begår Lindvald ved omtalen af dansk kommandosprogs indførelse, hvervningens ophør og de udskrevne landsoldaters uddannelse. Ligeledes er betegnelsen stående hær fejlagtigt sat lig hvervet hær. Den effektive modernisering af soldatens skoleuddannelse er overset.

I underafsnittet Krigens Følger, 1814 (side 275-97) omtaler Lindvald ikke militære forhold som udsendelsen af de tre auxiliærkorps, at hæren "klædes i gråt", og at den norske hær ved adskillelsen var Norges eneste udviklede nationale statsinstitution, samt at delingen af den fælles dansk-norske flåde voldte langvarigt besvær.

Hans Jensen undlader i sit underafsnit Forvaltning og Forsvarsvæsen 1814-30 (side 375-81) at omtale militære forhold, som Den militære Højskoles oprettelse i 1830, og betydningsfulde organisatoriske ændringer. Til gengæld gør han sig ved fremhævelsen af den menige soldats hårdhændede behandling og "det tomme paradevæsen" skyldig i temmelig løst underbyggede vurderinger, for vel er det sandt, at der dengang jævnlige vankede prygl til soldaterne, men der prygledes jo også rask væk på gårdene, i værkstederne og i skolestuerne 2), momentet, at underofficeren i talrige tilfælde stod som og følte sig som en "far" for de menige, kender Hans Jensen tilsyneladende ikke.

1) Schultz, side 379.

2) I hæren kunne prygl i øvrigt kun finde sted som egentlig straf; pryglede en underofficer el. løjtnant en mand, blev han selv hårdt straffet (jfr. Chr. IV krigsartikler).

På baggrund af senere tiders militære udvikling kan man naturligvis betegne Fr.VI^S som en latterlig paradehær, men det bør ikke overses, at den vidtdrevne formelle eksercits var datidens taktik på slagmarken og i øvrigt, at Fr.VI fra de tidligste kronprinsregentår og langt op i den gamle konges dage med iver gik ind for større lejrstillinger, hvor daglige feltøvelser stod på det veltilrettelagte øvelsesprogram. - Hans Jensen tillader sig i øvrigt den flotte bemærkning, at "For Landet uden Udenrigspolitik var det svært at angive de praktiske militære Opgaver" (midt i 30erne) - en halv snes år senere meldte sådanne opgaver sig "af sig selv" 1), og da havde den sidste egentlige enevoldskonge reduceret og svækket hæren alvorligt. Når Hans Jensen i sit senere underafsnit betegner hærplanen af 1842 som "et betydningsfuldt fremskridt" 2), er dette kun (højst betinget) rigtigt på papiret.

I underafsnittene Stillingen lige før 1842 og Martsdagene af hhv. Hans Jensen og Povl Engelstoft - ialt 25 sider - har forfatterne intet vigtigt på det militære område at berette - udover at den sidstnævnte lige netop nævner oprøret i Rendsborg 24. marts, hvor, efter forfatterens mening, besætningen i fæstningen lod sig "overtale" til at slutte sig til rejsningen, hvilket næppe er en egentlig dækkende fremstilling af begivenheden.

Povl Engelstoft har taget sig af Treårskrigen 1848-50. En påstand gænder ud på, at der "inden for Officersstanden herskede en vis Modsætning mellem Eleverne fra det gamle praktisk anlagte Landkadetakademi og den i 1830 oprettede mere videnskabelige Højskole", uddybes ikke nærmere, og holdbar er den næppe.

Tilsvarende gælder udsagnet om krigsministeren, Tscherning, der efter Engelstofts opfattelse "vilde være Hærens egentlige øverkommanderende", og bemærkningen om kaptajn Læssøes udnævnelse som stabschef ved Overkommandoen: "... sikkert 3) for gennem Læssøe at kunne gribe direkte ind i Hærledelsen", der begge er historisk angribelige.

De to militære bedrifter: General Ryes vel førte tilbagetog nordpå til Helgenæs i 1849, ligesom udfaldet fra Fredericia kommer i Engelstofts fremstilling slet ikke til deres ret. Næsten endnu mere historisk utilfredsstillende er Engelstofts omtale af slaget ved Isted med så lidt som 4½ linie, for dette slag var ikke alene "blodigt" og "den danske Hærs hidtil mest omfattende (?) Feltslag" - det er uden sammenligning det interessanteste i Danmarks seneste 2-300 års krigshistorie.

I underafsnittet Staten, Folket og Partierne 1848-52 meddeler Engelstoft nogle oplysninger om den almindelige værnepligts gennemførelse, der mildt sagt ikke er dækkende, og det samme er tilfældet m.h.t. krigsomkostningerne og hærens forhold i forbindelse med fredsslutningen. -

Det må således med beklagelse konstateres, at denne vor mest estimerede fremstilling af perioden 1814-1851 i vort lands historie er præget af en yderliggående tilbageholdenhed m.h.t. såvel de krigeriske begivenheder som de militære foreteelser i det hele taget, hvilket parret med en vis usikkerhed i en del af de fremsatte bedømmelser og beskrevne sammenhænge, fører til den vurdering, at Schultz Danmarkshistorie set under en militærhistorisk synsvinkel giver et på væsentlige felter og i et ikke ringe omfang mindre vel tegnet, for ikke at sige fortegnet, historisk billede.

II. Frederik d.VI^S hær

Under lejrstillingen ved Slesvig september 1789, hvori deltog 17.000 mand, overværede den 20-årige kronprinsregent de daglige øvelser i lejrperioden; han var allerede da meget glad for militære øvelser i almindelighed og for 1789-øvelsen i særdeleshed. Dette kom til udtryk senere, da kronprinsen udtalte, at han ønskede altid at kunne ligge i telt - en bemærkning, der vakte nogen forfærdelse i prinsens omgivelser, der var ængstelige for hans "militairiske" tilbøjeligheder.

1) Mit udtryk. 2) side 483-484. 3) Fremhævet af mig.

Landgreve Wilhelms regiment (2. jyske) ved en præsentation på Eremitageplænen for Frederik VI.
Akvarel af Niels Simonsen tilhører Frederiksborg Museet.
Foto: Lennart Larsen.

Når et uddrag af "Journalen" er vedføjet som bilag 1, skyldes det, at den lige nævnte lejrssamling og dens øvelsesskema blev normgivende for de årlige lejrssamlinger de næste 10 år, hvor kronprinsen (Krp) stadig oftere selv tog del som partifører - dog aldrig i Holsten - og efterhånden udviklede en ikke ringe sikkerhed i militær føring og tillige i evnen til at meddele såvel ældre som yngre officerer nyttig belæring i de på øvelserne følgende kritiske såvel som rosende gennemgange af betydelig pædagogisk værdi 1). Resultatet var, at de skematiske, taktiske fremgangsmåder efterhånden forsvandt og afløstes af en ikke ringe bevægelighed.

På den ene side anså Krp., at St. Germain havde foranlediget vel hyppige forandringer i hærens forhold, på den anden side var han enig i St. Germain's principielle synspunkter og videreførte da også i vidt omfang dennes tanker. Allerede mindre end et år efter sin magtovertagelse gennemførte Krp. i januar 1785 en af prins Carl af Hessen udkastet plan til "forbedring i hærens indretning". Ordningen indebar, at infanteriregimenterne fortsat bestod halvt af hvervet og halvt af udskrevet mandskab; flere organisatoriske og uddannelsesmæssige moderniseringer gennemførtes og alle lønninger skulle fordobles. Hærens krigsstyrke var ca. 40.000 mand. Siden fortsattes moderniseringerne omfattende f.eks. artilleriets udvidelse og indførelsen af det lette infanteri - bl.a. ved en kgl. resolution i 1789. I 90'erne oprettedes et større antal undervisningsanstalter, og i 1803 bortfaldt den udenlandske hvervning, der siden 1795 havde været svindende, helt, idet en ny værnepligtsordning gennemførtes i efteråret 1802.

Krigsårene 1801-07 satte i nogen grad bom for de militære fremskridt, men i 1803 indførtes dog en ny hærplan, der bl.a. omfattede oprettelse af et jægerkorps 2) ved hvert infanteriregiment, der fik dettes bedste skytter. Af nyskabelser i krigsårene fortjener oprettelsen 1804 af Det militære Gymnastiske Institut under prof. Nachtegall, der var en forudsætning for, at gymnastikken, og forøvrigt også svømningen, året efter kunne indføres i hæren med flg. konge- eller rettere kronprins-ord: "Gymnastiske øvelser ere nyttige for enhver og nødvendige for Soldaten" 3), omtale.

I januar 1808 - et par måneder før Chr.VIIs død - oprettedes en egentlig generalstab, hvilken foreteelse dengang ikke var almindelig i Europas hære. Staben opdeltes i en Generaladjutantstab og en Generalkvartermesterstab med to af de mest indflydelsesrige af Krp. militære hjælpere, general K.F.Bülów og general L.J.Binzer i spidsen; denne havde i 20 år drevet "Generalstabsskole" ved Holstenske Jægerkorps og siden Feltjægerkorpset i Kiel, hvis uddannelse især nyttiggjordes i den del af Generalstaben, som Binzer sattes i spidsen for.

I øvrigt var der allerede i 1803, da Krp. direkte overtog den øverste kommando over hæren, gennemført en vigtig ændring m.h.t. General- og Commissariats Collegiets stilling; dets kommandokontor, som ændrede navn til Generalkommandocontoir, underlagdes Krp. umiddelbart lige som justitsvæsen, de

-
- 1) Herom skriver Jens Johansen i "Fr. VI's Hær", side 72, flg. om Krp.'s specialrevuer: Han lagde her den største vægt på "at paavirke og vejlede Officerskorpset". Han udførte herved et overordentligt Arbejde, og ved sine Inspektioner, der var af samme Art som dem, der nu foretages af Vaabnernes Generalinspektører med den taktiske Uddannelse for Øje, førte han tillige et indgående Tilsyn med Regimenternes Administration. Ligesom ved de større Manøvrer satte han ogsaa ved Specialrevuerne saavel som paa anden Maade sit Præg paa Hæren, og ved at knytte den stærkt til sin Person opnaaede han, at dens danske og dens tyske Del, der hidtil hver til en vis Grad havde levet sit eget Liv, nu kom til at udgøre en fast sammentømret Enhed.
 - 2) Udtaltes dengang og længe fremefter: Kor.
 - 3) I det civile skolevæsen indførtes gymnastik først i 1828.

militære skoler og det såkaldte gratialevæsen; ved en forordning i januar 1808 begrænsedes General-Commissariatets virksomhed til kun at omfatte økonomi, regnskabsvæsen, borgerlige militære korps og forplejningstjenesten. Ved Generalstabens oprettelse i 1808 indgik det nævnte kontor i staben, som dennes "Bureau".

Krp. tilsidesatte ved disse foranstaltninger til en vis grad kollegiet, men når han selv ville føre overkommandoen, var koncentrationen af det militære styre hos ham selv personlig i overensstemmelse med den krigsmæssige situation. Der krævedes under denne større hurtighed i behandlingen af mange sager og mere resolute afgørelser, end kollegiet ifølge sin struktur og tilvante arbejdsform var i stand til at yde.

Generaladjutant og, når hæren var samlet, tillige generalstabschef var Frantz Christoph Bülow - en udpræget hofmand. Allerede inden Krp.s tronbestigelse havde Bülow erhvervet dennes fulde fortrolighed, og det nære forhold fortsattes næsten gennem hele kongens lange regeringstid til trods for, at Bülows evner for stabsvirksomhed var såre begrænsede; føreruddannelse besad han ikke, og han var tilmed mageligt anlagt. I sin forvaltning af personelle sager viste Bülow, hvis placering var så nær enevoldstronen som muligt, iøjnefaldende nepotisme, hvilket bl.a. medførte placering i Generalstabens af klart uegnede officerer, hvorved selvsagt Generalstabens respekt led skade.

Det er i disse år generalstabsofficererne erhverver sig øgenavnet "De røde Fjer" 1) bl.a. på grund af deres fortrinsret til forfremmelser. Forrest blandt "fjerene" stod Bülow med en uhyre magt i alle personespørgsmål og stor indflydelse på kongen, der satte umådelig pris på ham til trods for, at han blev ham en yderst slet rådgiver. Bülows indsigt på det militære som det politiske område var ganske utilfredsstillende; det blev særlig skæbnesvangert, da Bülow i december 1813 rådede kongen til at forblive passivt stående på Fyn i stedet for at rykke mod fjenden.

Det var ikke uden grund, at prins Frederik af Hessen harmfuld tilskrev kongen: "Gud forlade den, der har raadet Deres Majestæt til at gaa bag Lille Belt; han har ofret sit Fødeland, Arméen og Deres Majestæts Sikkerhed". Denne hårde dom er forståelig, eftersom prins Frederik netop havde slået sig igennem general Wallmodens allierede - svensk-russiske-tyske og engelskekorps til fæstningen Rendsborg.

Udfaldet af kampen ved Sehested 10. december 1813 er et veltalende bevis på kvaliteten af den hær, som Fr.VI havde skabt, men savnede ansvarsmod og klarsyn til at sætte ind, da det gjaldt. Jens Johansens dom herom lyder således i hans "Fr. VI's Hær" (side 272): "Hvad Fr.VI havde naaet i henseende til Hærens Opbygning og Uddannelse var overordentligt; den havde erhvervet sig en høj Grad af Dygtighed og kunde være blevet et skarpt Sværd i sin Førers Haand. I stedet derfor fik Hæren kun for en ringe Dels Vedkommende Lejlighed til at vise sit Værd og maatte øde sine Kræfter for en Sag, der var haabløs, da Kongen vægrede sig ved at sætte Hærens Hovedstyrker ind".

I disse krigsår som i hele tidsrummet siden den udenlandske hvervningsophør 1802, var den moralske standard blandt mandskabet højnet støt og roligt. Fr.VI viste sit gode hjerte og sin hæderlige karakter bl.a. ved stor omsorg

1) Betegnelsen skyldes farven af generalstabsofficerernes hattefjer.

for soldaten og hans velvære 1), men de fortvivlede pengeforhold hindrede ham i at nå alle sine mål, dog vidner hans forordninger og udtalelser om hans dybe kærlighed til hæren og dens mænd. I samme periode fik underofficererne stadig omend langsomt væsentlig øget betydning, og ved mangfoldige afdelinger havde den et smukt forhold såvel opad som nedad.

Officerskorpset viste også klare tendenser til en højere kvalitet, men de knappe aflønninger - især i de unge år - virkede lige som de usikre og langstrakte advancementsvilkår stærkt hæmmende på den ønskede tilgang til korpset; der var dog efterhånden en umiskendelig stræben efter at stå mål med de øgede krav, hvilket bl.a. gav sig udtryk i voksende lyst til videreuddannelse. En hovedårsag til officerskorpsets langsomme højnelse var loven om indfødsretten (1776), hvis bestemmelser efterhånden gjorde sig gældende, således at fremmede eventyrere, "forlorne sønner og miskendte genier" ikke længere kunne søge forsørgelse som danske officerer. I Fr.VI's tid omfattede tilgangen til officerskorpset i høj grad officerssønner, ved rytteriet en del godsejersønner og endelig borgersønner, hvis andel øgedes år for år.

III. Hæren efter 1814

Hvorledes tegner sig, på baggrund af den lige anførte meget positive dom, hærens udvikling i resten af Fr.VI regeringstid frem til 1839? - Det må erkendes, at den høje standard fra 1814 ikke lod sig opretholde af forskellige grunde i alle 25 år. På den anden side får hærens udtalte stagnation i kongens allersidste år alt for ofte lov at stå som udtryk for forholdene i hele perioden. Denne sædvanlige og hårde bedømmelse skyldes i nogen grad også, at man er tilbøjelig til at vurdere omstændighederne efter en langt senere tids alen, hvilket selvsagt skal blive uretfærdigt.

Det er jo rigtigt, at Fr.VI var såre glad for strålende uniformer, og hvad han foroven ikke kunne præstere af spraglet pragt, det klarede man ofte "fra neden" ved selvkomponerede "kruseduller". I årene 1806-09 myldrede det ligefrem med bestemmelser om hærens beklædning i de pragtfuldste farver og faconer. Men den stadig mere slunkne statskasse fik også efterhånden indflydelse på dette område, og i 1810 "klædtes hæren i gråt". Dette beskednere udseende af sin armé udholdt Fr.VI kun nogle få år, og i forbindelse med ny hærlov 1816 klædtes hæren atter i de livligste farver, og det er vel tænkeligt, at kongens ophold i Wien i så henseende var inspirerende.

Der kom dog også andet og vigtigere ud af Wienerkongressen, der i marts 1815 opskræmtes ved Napoleons tilbagevenden til Frankrigs kejsertrone. Alle sluttede sig sammen over for denne trussel, og Fr.VI tilbød et korps af hjælpetropper på 15.000 mand. Dette Auxilliærkorps 2) nåede dog ikke krigsskuepladsen i Nordvesteuropa før Napoleon sad vel forvaret på St.Helena. Korpset blev af Wellington sendt hjem først i september og nåede en månedstid senere kantonementet i Holsten.

-
- 1) Eksempler herpå er den regel, som Fr.VI indførte, at rekrutten ved mødet fik udleveret en ældre uniform til dagligt brug, men desuden fik en ny, tilpasset på skræddersalen, som var udgangs- og paradeuniform, så længe manden stod i linien; derefter gik denne uniform "i arv" til nye rekrutter. Det er på baggrund af den civile sygeplejes beskedne stude ret opsigtsvækkende, at kongen gennemførte en ordentlig sygepleje for alt militært personel. Allerede i 1790 foranledigede kronprinsen forsøg afholdt med fællesindkøb af naturalier og udvidede forsøget i 1804 med fælleskostforplejninger på kasernerne; men det var soldaterne selv slet ikke indstillet på; således at denne foranstaltning først gennemførtes efter 1900! De mange forskellige præmier - f.eks. for aflagte svømmeprøver - bør også nævnes.
 - 2) "Auxilliær-" betyder i denne forbindelse "hjælpe-". Auxilliærkorpset 1815 kaldes ofte 2.Auxilliærkorps.

For som Vaupell siger: "at sætte en Dæmper paa det franske Folks vulkaniske Sindelag dannede de imod Frankrig forbundne Magter en Jagttagelses- og Besættelseshær". De danske tropper - Auxilliærkorpset under Frederik af Hessen omfattede to brigader med ialt 5000 md. Korpset forlod Holsten sidst i november 1815 og rykkede over Bremen gennem Belgien og Holland, hvor overfarten over floderne var besværlig, da isen "hverken ville briste eller bære", mod Nordfrankrig, hvor det indtraf sidst i januar 1816. I Frankrig blev korpset til efteråret 1818 1), og det er bemærkelsesværdigt, at forholdet mellem tropperne og indbyggerne stedse var fortroligt og hjerteligt. Befolkningen, der havde frygtet for at komme til at huse rå og påtrængende krigere, overraskedes ved at træffe høflige og veldisciplinerede soldater, der søgte at lette deres kvarterværter den påtvungne byrde 2).

I 1815 udarbejdedes, som følge af Norges tab, og fordi man bl.a. ville styrke rytteriet ved indførelsen af kyrasserer og lansenerer en ny plan, der trådte i kraft i januar 1816, og som beholdtes i 26 år - helt frem til 1842. Hæren - hvis sammensætning i grove træk fremgår af bilag 2 - fik en krigsstyrke på ca. 60.000 md; på fredsfod gav ordningen 11.000 md., en styrke der godt og vel fordobledes i den årlige 3 ugers eksercertid. Som bidrag til den tyske forbundshær for Holsten og Lauenborg stilledes af hæren en styrke på 3600 md. + 1800 md. i reserve. Den årlige udgift var beregnet til 2,15 mill. rdl., men blev ofte overskredet - i 1824 endda med 350.000 rdl.

Værnepligten hvilede stadig udelukkende - selv om kongen gerne så den almindeliggjort - på bondestanden, til hvilken henregnedes også landsbyhåndværkere, møllere, kromænd, ladefogeder, skovfogeder og skytter, der boede uden for købstadjord. Den ældgamle ret til at "stille" en anden mand for sig - der er ældre end de stående hære - anfægtedes ikke og gav stadig anledning til misbrug, således at hæren ofte fik en slet soldat for en god. Underofficerernes lønninger hævedes, og de fik desuden tilladelse til efter 6 års tjeneste at stille sig for en værnepligtig; disses tjeneste var 24 år, hvoraf 8 i linien eller den stående hær, 8 år i forstærkningen og 8 år i reserven. I linien lå soldaten de første 2 år inde til stadig tjeneste; i de 2 følgende år indkaldtes han i eksercertiden og var så fri for videre tjeneste i fredstid. Forstærkningen omfattede de soldater, der havde stået 8 år i linien, de, der havde fået for "højt nummer" ved lodtrækningen til at blive indkaldt til linien og de, der havde stillet for sig, samt folk, hvis legemshøjde lå mellem 60 og 61½ tommer 3) (hvilket var ikke så få i de tider). Forstærkningen øvedes kun i en 10 ugers eksercerskole og indkaldtes derefter årligt til en dags mønstring. Efterhånden uddannedes færre og færre til forstærkningen - for at spare - og i 1836 bestemtes, at denne uddannelse helt bortfaldt.

Landet var af hensyn til udskrivningen af soldater inddelt i to Generalkrigskommisariater, hvoraf kongerigets havde 6 distrikter, medens hertugdømmernes kun omfattede 3, hvoraf det ene omfattede Sydslesvig og Nordholsten. Distrikterne var opdelt i et antal Lægdsforstanderskaber, der svarede til herrederne, og disse atter i lægder, hver på 1 å 2 sogne. Sessionernes medlemmer var: Amtmanden, Land- og Søkrigskommisæren, 3 officerer og 2 læger. Ved udskrivningen udtoges først folk til de to gardekorps, dernæst til artilleriet og infanteriet, hvorefter de tiloversblevne gik til rytteriet.

1) Ikke i Paris, som man forledes til at tro gennem J.L.Heibergs skuespil "De danske i Paris"; 3.Auxilliærkorps garnisonerede nord for Amiens i Pas de Calais med hovedkvarter i den lille by Levarde. Til Paris kom man kun på orlov.

2) Vaupell, II, side 408.

3) 156-160 cm.

Hærordningen forudsatte opretholdelse af flg. fæstninger: København m. Citadellet, Kronborg, Nyborg, Fredericia, Fladstrand (Frederikshavn), Rendsborg og Frederiksort. I alle fæstninger undtagen Fladstrand var der straffeanstalter for tyve, falsknere, mordere og ildgerningsmænd, der var dømt til fæstningsarbejde. De bygninger, hvori forbrydere "fastholdtes" kaldtes slaverier eller stokhuse. Under slavernes arbejde for offentlige myndigheder var de bevogtede af soldater, men også embedsmænd og borgere kunne mod betaling af 20 sk. pr. dag erholde slaver til privat arbejde. Slavernes dragt var halvt sort halvt grå, og de skulle have lænke om benet.

Kasernebyggeriet var i 1816 så langt fremme, at garnisonerne i København og Rendsborg var kasernerede. I tiden frem til 1836 udfoldedes et omfattende kasernebyggeri, der i overvejende grad finansieredes over indkvarteringskatten, som for København alene indbragte 35.000 rdl. årlig. I hovedstaden byggedes allerede i 1817 det store garnisonssygehus i Rigensgade med 524 sengepladser.

I sin egenskab af enevældig monark fungerede kongen både som krigsminister og som overgeneral, der førte tropperne, bestemte øvelser, holdt eftersyn og selv forbeholdt sig at afgøre alt, hvad der angik såvel personel som materiel. Vejen til ham gik, som nævnt, gennem generaladjutanten. De store stabler af øvelsesgrundlag, rids over lejrsamlinger, rapporter o.s.v., der stadig beror i Hærens Arkiv, vidner om den store flid og nidkærhed, hvormed Fr.VI tog sig af hærens uddannelse - selv da han kom op i årene. Vel kom der efterhånden som kongen og hans militære stab ældedes et vist præg af mathed over Fr.VI's hærværk, og det kan ikke nægtes, at paradeuvasenet tog til i 30erne. Et særligt træk hos kongen var hans iver efter at uddele gratialer til de slet aflagte officerer og underofficerer; var han tilfreds med en eksercerskole, vankede der 40 dl. til forstanderen, 20 til løjtnanterne og 3 til underofficererne.

Men glemmes må det ikke, at kongen højt op i årene havde et vågent blik for fornyelser og forbedringer - artilleriet styrkedes således gennem en ny ordning i 1828, og det fik 1837 nykonstrueret og fuldt moderne skyts, der i 1848 gjorde særdeles god fyldest. Tilsvarende moderniseredes bevæbningen også i infanteriet såvel før som efter 1830. Kongen, hvis sans for "konst" og civil videnskabelighed var beskeden, havde stedse et særdeles vågent blik for den militære videnskabelighed, og han støttede og udvidede stadig de for underofficererne bestemte skoler (hvoraf de første indførtes 1816) og garnisonsskolerne for disses børn.

I 1817 oprettedes Det kgl. Garnisonsbibliotek i København, der fik 500 rdl. til nyanskaffelser. Artillerikorpsset, Landkadetkorpsset og Generalstaben fik egne biblioteker. De første tiår af forrige århundrede så en lang række af militære forfattere som J.Aubert, F.M.Jahn, K.J.Blom, J.T.Ræder, J.S.Fibiger, J.A.Fibiger og A.F.Tscherning, hvis virke kongen støttede. Krigshistorien havde kongens specielle interesse, hvilket gav sig udtryk bl.a. deri, at han understøttede den ældre Jahn økonomisk og på anden vis. Den militære skribentvirksomhed fik i det hele en blomstring under inspiration af det af Jahn og Fibiger i 1818 startede tidsskrift "Magazin for militair Videnskabelighed".

De to læreanstalter for vordende officerer: Landcadet-Academiet og Artillericadet-Instituttet var oprettet hhv. i 1713 og 1772. I Fr.VI's tid fik akademiet, der uddannede officerer til infanteriet og rytteriet, en ny ordning i 1812, hvorved elevantallet udvidedes og vægten i højere grad lagdes på de militære fag; men efter krigen fandt der indskrænkninger sted. I 1828 indførtes afsluttende kurser for kadetterne på københavnske eksercerskoler og ved Det gymnastiske Institut. I 1831 gennemførtes en nyordning af akademiet, der påny førte til udvidelser af såvel elevantal som lærerstab (9 militære og 20 civile) og akademitiden opdeltes på 4 et-årige klasser, hvoraf den sidste først og fremmest helligedes undervisningen i militære fag.

Artillericadet-Instituttet havde uddannelsen af officerer til Artilleri- og Ingeniørkorpset som opgave. Undervisningen, der tildels lå på et højt plan var såre alsidig, idet den bl.a. omfattede: Dansk, fransk, fysik, kemi, religion og moral; først i 1809 indførtes felttjeneste og taktik samt på et senere ukendt tidspunkt sang og musik! I 1814 omfattede instituttet 4 klasser, og det havde da 16 faste lærere. Det siger sig selv, at fagene: Matematik, mekanik og forskellige militære fag indtog en central plads i undervisningsplanen. Efter krigen fulgte indskrænkninger, således at der bl.a. efter 1814 kun afholdtes to kurser for ingeniørofficerer - 1818-21 og 1824-27 - og medens undervisningsstoffet svulmede op, blev det stadig vanskeligere at afse kvalificerede lærerkræfter.

Det sidste kursus på Artillericadet-Instituttet sluttede i maj 1830 samtidig med, at oprettelsen af en ny højere militær læreanstalt, Den kgl. militære Højskole, fik kgl. konfirmation. Allerede i juni 1830 - et år efter Den polytekniske Læreanstalts oprettelse - gik undervisningen igang på Gjet- huset (hvor indkørslen nu er til "Stærekassen"). Skolen skulle være 4-årig, således at de to første år viedes den højere almenuddannelse, medens de to sidste især skulle tage sigte på de specialkorps' tjenesteområder. Almenafdelingens fag var: Matematik, mekanik, geometri, kemi, fysik, topografi og geodæsi samt dansk, tysk, fransk, engelsk, litteraturhistorie 1) filosofi og veterinærvidenskab. Specialafdelingen havde flg. fællesfag: Teknisk meka- nik, maskinlære, teknologi, militærgeografi, statistik og felttjeneste samt en lang række udrykninger og praktiske øvelser. De fire underklasser omfat- tede - generalstabs elever, artilleri- og raketkorpselever, ingeniørelver og vejkorpselever, hver med sit ganske omfattende sæt specialfag - civile som militære. Ingeniørofficererne havde 53 eksamenskarakterer - generalstabs- officererne "kun" 37 2).

Artillericadet-Instituttets undervisning videreførtes således og udvi- dedes i den nyskabte Højskole, hvortil Landcadet-Instituttet knyttedes ad- ministrativt. I 1834 godkendte kongen, efter højskolerådets indstilling, visse ændringer i den oprindelige skoleplan og en forbedret status for lærer- ne 3). En uheldig disposition var de nye undervisningsbestemmelser, der i 1836 indførtes for generalstabs eleverne. Efter kun to kurser, hvor der var tale om egentlig generalstabsuddannelse (1832-36), gjordes geodæsien til ho- vedfag, og det fastsattes samtidig, at for at opnå ansættelse i Generalsta- ben skulle de vordende adjointer have mindst to års tjeneste i Generalsta- bens topografiske virksomhed bag sig. Denne tendens fortsattes langt frem i århundredet og har utvivlsomt sin meget store andel i det uomtvistelige fald i den militære førings niveau fra 1814 til 1864, som især trådte frem efter Treårskrigen.

Et andet moment i denne beklagelige udvikling var Fr.VIS utilbøjelighed til at give sine officerer lejlighed til at gøre studier i udlandet. Som of- test blev det nødvendigt for dem at søge afsked. Blandt dem, der søgte af- sked for at gå i fremmed krigstjeneste, var en vis Helmuth K.B.Moltke; han blev landkadet 1813 og udnævntes 1819 til løjtnant ved Oldenburgske Regiment. Efter tre års tjeneste søgte han afsked for at gå i preussisk tjeneste, idet

- 1) Første lærer i dette fag var professor Johan Ludvig Heiberg.
- 2) Forbilledet for denne skole var den i 1794 i Paris oprettede "Ecole poly- technique" - fælles for civile og militære.
- 3) Allerede i 1833 berøvede politisk virksomhed Højskolen en af dens fremra- gende lærere, kaptajn Tscherning, og af samme grund måtte skolen siden (1854) afgive en af sine allerdygtigste officerer, oberstløjtnant C.C.G. Andræ.

han i sin afskedsansøgning havde anført: " ... Maatte det forundes mig engang i tiden at anvende den Duelighed, jeg agter at erhverve mig til Kongens og Danmarks Gavn" -

Endelig finder man nok et tredje moment i de reduktioner, der 1816 ramte den unge Generalstab, der allerede fra starten var mærket i nogen grad af generalstabschefen, generalmajor F. von Bülow's tilbøjelighed til ikke at ønske "nogen med hoved" omkring sig; den af general Binzer allerede i 1785 startede generalstabsuddannelse, der ved stabens oprettelse overførtes til denne, truede med helt at sygne hen. Oprettelsen af Den militære Højskole var en lysning i så henseende, der som nævnt kun blev kort. Reduktionen i 1816 omfattede bl.a. opløsning af Binzers Guidekorps - hvortil Feltjægerne havde ændret navn i 1808 - og officerspersonnellets reduktion fra 33 til 18, hvilket ikke opvejedes af en tilgang af 16 civile kontorfolk; samtidig hermed lagdes af hensyn til tilvejebringelsen af militære kort over hele landet stadig større vægt på Generalstabens topografiske arbejder til skade for de operative.

IV. Hærloven af 1842

Den opfattelse, at "Danmark får ikke krig mere", har snart 200 år på bagen. Allerede i 18. århundredes slutning var sådanne ord udtryk for en vis pacifisme, der i nogen grad nærmedes af den fjendtlige stemning mod hæren, som i visse kredse var ret udbredt. Medens flådens betydning for neutralitetsværnet var øjensynlig og navnlig måtte vurderes højt i det københavnske handelsbourgeois, svækkedes til gengæld interessen for hæren.

Allerede i 1793 udsendte en von Schmettau, der var embedsmand i Plön, en lille bog, hvori han ræsonnerede sig til, at Danmark-Norge ikke var truet af nogen fare. Når rigerne blot førte en klog og passende politik, var freden vissere end for nogen anden europæisk stat. Da der således ikke forelå nogen forsvarsopgave, påviste v. Schmettau, at Danmark ikke havde råd til at holde en stor, stående hær. 10.000 md. hvervede nationale tropper måtte række, og der kunne således spares mange penge til andre formål. Hvor meget godt, nyttigt og stort kunne der ikke gøres til nationens bedste alene for, hvad en øvelseslejr kostede? - Der er således lang tradition i vort land for tanker af den slags.

Den ny hærplan af 1803 udløste påny udprægede pacifistiske tendenser, tildels hvilende på den utilfredshed, som den udvidede værnepligt havde vakt i Holsten. Under pseudonymet "Louis" kom i Hamborg et skrift, hvori forfatteren, på linie med v. Schmettau 10 år før, hævdede, at den danske stats slette finanser ikke tillod de store militære udgifter, og at den nye hærordning ville berøve landbrug og handel arbejdskraft samt ødelægge erhvervsvirksomheden. Det store militærapparat var derhos unyttigt, fordi dets tilintetgørelse kun var legeværk for de store riger, som omgav Danmark.

På den anden side kunne den danske stat gå ud fra, at en fremmed magt ville vige tilbage for at angribe et folk, som ved afskaffelsen af sin hær havde givet bevis for, at det ikke havde i sinde at krænke nogen stat i dens ejendom eller ret. Måske kunne man have nogle tusinde vellønnede frivillige, valgt blandt dem, som ikke havde andet erhverv. Herved ville også undgås det afbræk i erhvervslivet, som værnepligten - (og så var det endda kun bondestanden, som det gik ud over) 1), medførte.

Nå, i 1807 kuldcastede kendsgerningerne jo disse afrustningsteorier, som v. Schmettaus var blevet det i 1801. Begivenhederne i 1813-14 kunne selv sagt ikke undlade at give stof til af- eller nedrustningstendensernes overlevelen, men udtryk fandt de indtil videre kun i overklassen og visse intellektuelle kredse. Senere tiders vurdering af Fr.VI's sidste regeringstid pe-

1) Mit udtryk

ger - nok med nogen overdrivelse - på "hæren"s andel i de nævnte teoriers antagne gode grobund. Rudi Thomsen lægger i sin "Den almindelige værnepligts gennembrud i Danmark" 1) ikke fingrene imellem med følgende salut: I det hele taget indtrådte "et stærkt forfald inden for hæren. Bl.a. havde uddannelsen i denne efterhånden væsentligst de militært set værdiløse parader, som kongen elskede så højt, for øje, og derfor kunne Danmark trods de store forsvarsudgifter ikke regne med i farens stund at have et effektivt værn."

Trods de refererede tendenser udviklede bestræbelserne for at almindeliggøre værnepligten sig støt og langsomt. Spørgsmålet herom var fremme i Kancelliet 1805-06, men forhandlingerne fik et negativt resultat - nogle mener på grund af, andre på trods af kronprinsens indstilling.

Med stænderforsamlingernes indførelse 1835 fik såvel værnepligtsspørgsmålet som nedrustningstendenserne et nyt og betydningsfuldt forum. Under Viborgstændernes samling 1836 drog justitsråd, godsejer M.B.Nyegaard stærkt til felts mod værnepligtstilhængerne, idet han mente, at krigen som følge af det stigende "fornuftsherredømme" ville komme til at høre til sjældenhederne, og at den bedste betryggelse for landet lå i diplomatiet. Man ville gå imod "tidsånden", hvis man ville "bestræbe sig for at omskabe den fredselkende danske Nation til en væbnet Krigerhob". Selv sådanne kraftanstrengelser ville ikke nytte over for stormagtsangreb.

Nyegaard var fuldblods "antimilitarist", vel nok ud fra økonomiske overvejelser; man kunne ikke hænge sig i, at almindelig værnepligt er udtryk for borgerlig lighed, "thi man vilde ved at anvende Lighedsprincippet i Praxis i saa mange Maader komme i Kollision med lovlig erhvervede Rettigheder". Idet Nyegaard gik ud fra de i forvejen alt for høje militærudgifter, sluttede han sin tale således: "Overstiger disse udgifter landets kræfter, og bør man ønske en reduktion deri, da kan der vel så meget mindre være tale om at anvende statens formue på en forøget væbning, der i en række år ville koste langt mere end landets okkupation af en fjende. Skulle stænderne gøre et andragende til Hans Majestæt betræffende vort Forsvarsvæsen, da ville de ufejlbarligt handle mere i Folkets Ånd ved at bede om, at der måtte ske en ikke ubetydelig Reduktion såvel i Flåden som i Armeen".

Toner som disse blev ikke spagfærdigere i Fr.VIS allersidste regeringsår. Og da den 72-årige monark lukkede sine øjne den 3.december 1839, begravedes med ham "den gamle Tid med al sin Tarvelighed og Spidsborgerlighed, med sine jævne Sæder, sine gode, men kantede og indsnævrede Tilstande, der hindrede Landets Udvikling. Den tause, alvorlige og stille Virksomhed sænkedes med Kongen i Graven. Den nye Tid, der oprandt, holdt ikke af at stille Lyset under Skæppen; de, der bare det, stillede sig selv på et Fodstykke og holdt det højt i Vejret, for at alle kunne beundre baade Lyset og Bæreren. Overalt sloges Allarm, og Angrebene begyndte på Enevoldsmagten, Kirken, Værnet og Skranken; men en Bygning, som der var brugt 200 Aar til at opføre, faldt ikke for det første Slag." 2)

Kong Christian VIII var i næsten alt et modstykke til Fr.VI - denne var fuldblods soldat med beskedne politiske evner og ringe sans for "Konst og Videnskabelighed", medens den nye konge var æsteten, som en gang for meget havde skullet agere feltherre, som bombarderedes med reformforslag fra alle sider, og som var meget lidet "militærisk" indstillet. Den hærrevision, som Chr. VIII gennemførte må ses i sammenhæng med det almindelige og brede reformværk, som hans tronbestigelse indledte, og tillige på baggrund af statsfinansernes stilling 3) - "Nu ville vi alle spare!" blev et forslidt mundheld, men egentlig knapt nok mere.

1) Side 14.

2) Vaupell, side 435.

3) Den danske statsgæld var 1758: 4,3 mill.rdl., omkring århundredskiftet 30 mill. for 1814 at springe op til 123 mill., og her holdt den sig Fr.VI regeringstid ud. Nu skulle gælden - hvoraf 50 mill.rdl. var udenlandsk - nedbringes (Vaupell, side 436).

Den 5.marts 1840 nedsatte kongen en militærkommission, der skulle om-danne hæren og indskrænke dens udgift til 2,25 mill.rdl.; den havde de sene-ste år ligget omkring 2,7 mill. Kommissionen skulle være færdig i løbet af 3 måneder, men det gik nu ikke, selv om det første møde afholdtes i Odense 1.april. 1)

I marts 1842 sluttede kommissionen sit meget grundige arbejde, der hav-de afsat bjerge af oversigter, redegørelser, beregninger og rapporter. Orga-nisationsplanen indskrænkede hæren til det absolut nødvendige til landets forsvar, nemlig: 21 infanteribataljoner, 4 jægerbataljoner, 7 dragonregi-menter, 15 feltbatterier, 1 pontonerkompagni 2) og en "Tøi-Etat", under hvil-ken arsenalerne samt laboratorie- og håndværkeretaterne skulle sortere. Men da det ansås påkrævet at "forhøje Mandskabets Lønninger og Officerernes Gager og ved at beregne de øvrige Fornødenheder, som ere uadskillelige fra en vel forsynet Hær, samt de Udgifter, Armeens Overcommando og Administrationen medfører, steg det militaire Budget til 2.572.338 Rbd., foruden Beløbet af den Deel af Rug og Fourage, som ville være at repartere paa Landet med 300.000 Rbd. aarligen".

Kommissionen henstillede derfor, at majestæten ved yderligere reduktio-ner i hærens styrke måtte finde det fornødent at nedbringe denne til den krævede årssum. Herved fastslog kommissionen, at der for det anviste beløb ikke kunne opstilles, hvad der ud fra et sagligt synspunkt var fornødent og hensked reduktionen til kongens ansvar. Herefter tog kongen fat og beslut-tede sig hurtigt.

Ved kgl. resolution af 28.april 1842, havde det behaget Hans Majestæt, at "rescribere dette Collegium således: Saa gjerne Vi end holdt Armee-Budgettet indenfor denne, af Os for Commissionen angivne Sum, overbeviste Vi Os snart om, at Hovedformaalet for Armeens Reorganisation, at danne en veløvet Hær, hvis forskellige Vaaben kunde finde Forstærkning af vaaben-øvede Mandskaber, men hvis Officerer, Underofficerer og Mandskab maatte være bedre betalte end hidtil, for at de udelukkende kunde anvende Deres Tid og Flid paa Krigstjenesten, ikke kunde opnaaes uden at fastsætte Armeens Budget til omtrent 2,450,000 Rbd., foruden den Sum, der udfordres for Rug og Fourage til Armeens Fornødenheder i Fredstid.

Vi gjorde Os det derfor til pligt, ved i det Væsentlige at følge Com-missionens Gageringsplaner, tillige at sørge for, at et større Antal Rekrut-ter, end hidtil, aarligen kunde vaabenøves, og at Tropperne selv kunde gives den stadige Øvelse, af hvilken deres Brugbarhed i Felten er betinget.

Gjennemtrængt af den Sandhed, at en mindre, men vel organiseret og vaabenøvet Hær udretter mere, end en større, der mangler Vaabendygthighed, tage Vi ei i Betænkning at bestemme, "at de tidligere 27 infanteribataljoner og 4 jægerkorps indskrænkedes til 18 bataljoner og 5 jægerkorps. Kavalleriets 9 regimenter (36 eskadroner) foruden Garden til hest indskrænkedes til 6 dragonregimenter, 1 eskadron hestgarde og 1 husardivision (27 eskadroner). Artillerikorpsets 18 feltbatterier skulle blive til en artilleribrigade med 12 batterier og 1 pontonerkompagni. Da kongen yderligere forhøjede lønnin-gerne betydeligt, endte det med, at den formindskede hærs budget beløb sig til 2,75 mill.rdl. årlig - men allerede i 1843 var beløbet steget til 3,1 mill.

Tropperne blev inddelt i brigader under 3 generalkommandoer (Sjælland, Nørrejylland og Fyn, Slesvig og Holsten samt Lauenborg). For infanteriets vedkommende brød ordningen med regimentsinddelingen, der havde været gælden-de siden 1660, fordi udviklingen havde medført, at bataljonerne nu ofte måtte optræde selvstændigt under kamp; 4-6 bataljoner samledes i brigader

1) Kronprinsen, der var "Statholder i Fyen", var kommissionens formand - i hvert fald af navn.

2) Pontonner - står for broslagnings-

i stedet for som hidtil 2 i et regiment; de gamle regimentsnavne forsvandt således, og bataljonerne fik fortløbende numre. Generaler og stabsofficerer ophørte med at være regiments- og kompagnichefer, og for at bevare regimenternes historie i afdelingerne blev hvert af de hidtidige regimente omdannet til en bataljon, og disse førte ligesom eskadronerne fra ordningens ikrafttræden 1. juli 42 Danebrog som faner og estandarter.

Værnepligten vedblev udelukkende at hvile på bondestanden fra det 22. til det 45. år, heraf 8 år i den stående hær med 4 i linien og 4 i reserven; de følgende 16 år tjentes i forstærkningen med 8 i "fastmandsklassen" 1), og 8 i reserveklassen. Den første tjeneste omfattede for infanteriet 16, for rytteriet 18 og for artilleriet 24 måneder, trainkonstabler dog kun 13. I øvrigt udtoges de flinkeste menige til underkorporaler og holdtes inde i 2 år, og hver afdeling skulle søge reserveofficerer uddannet; men da betingelserne ikke var indbydende, uddannedes i de følgende 6 år - altså indtil krigen - i hele hæren kun 12 reserveofficerer!

Til hærens linieenheder rådedes over et tilstrækkeligt antal befalingsmænd, medens reserven og forstærkningen kun blev ordnede i "flygtige træk på papiret", som Vaupell udtrykker det 2). Efter planen skulle reserve- og forstærkningsmandskabet danne 6 artilleribataljoner (især påregnet til fæstningerne), 24 reserveeskadroner og i infanteriet 8½ reserve- og 20 forstærkningsbataljoner; men det fastsattes ikke, hvorledes denne ordning skulle ske, hvorledes mundering og udrustning skulle tilvejebringes, og lige så letsindigt behandledes spørgsmålet om tilgangen af befalingsmænd til disse enheder. Det kongelige reskript og de sig hertil knyttede skrivelser omfattede ellers detailbestemmelser i overflod og fyldte tilsammen godt 140 foliosider, hvoraf alene betalingsreglementet optog de 30.

Et særlige problem var opstillingen af det holsten-lauenborgske kontingent til den tyske forbundshær. Dette kom til at bestå af 3 liniebataljoner (15., 16. og 17.), 5. jægerkorps, 2. dragonregiment og et batteri samt feltlazaret, reservepark m.v. Kontingentet omfattede 3/4 af 3. Generalkommandos infanteristyrker, halvdelen af jægerkorps og dragonregimenter og 1/4 af dens artilleri.

Med hærordningen af 1842 brød man med den stående hær og gik over til militssystemet, der bygger på det princip, at mandskabet kan holdes så længe til tjeneste, som - sammen med 1 å 2 genindkaldelser til fortsat øvelse - anses for nødvendigt for at grundlægge uddannelsen, således at mandskabet kan være brugbar i en årrække.

At den nye liniehær var for lille - den måtte endda i krigstilfælde suppleres i ikke ringe udstrækning fra reserven for at nå fuld styrke - og at reserstyrkerne var lidet bevendt, var evident. Men ordningen medførte dog også ikke få forbedringer på forskellige områder, hvoraf følgende skal nævnes: Affældige officerer sattes på en anstændig pension (250 officerer afskedigedes, hvilket var 26%), og den nye hærs befalingsmænd fik en væsentlig bedre aflønning; bataljons- og kompagnichefer var nu mænd i deres bedste alder og unge med initiativ. Forfremmelserne skete nu inden for hele våbenarter, og ikke som forhen ved det enkelte regiment, hvorved megen ulighed fjernedes. Hærens inddeling svarede nu til krigens krav, de lette tropper (jægerne) udvidedes, og uniformen befriedes for "den overflødige flitter".

Nye taktiske principper vandt frem, og navnlig infanteriet og artilleriet udviklede deres bevægelighed - såvel i vanskeligt terræn som over længere

1) "De Mandskaber af Forstærkningens Fastmandsclasse, som ei erholde deres militaire Uddannelse i Linien, fordi de, ved at trække Frilod, strax overføres til Fastmandsclassens Ruller, skulle efter nærmere Bestemmelser (sic), erholde den fornødne Vaabenøvelse ved Linietropperne" - Citat af reskriptet.

2) Side 442.

strækninger; men de knebne budgetter indskrænkede øvelsesvirksomheden katastrofalt, og selv om nyt eksercerreglement indførtes og materiellet moderniseredes skete genindkaldelser i stadig ringere omfang for i 1846 helt at bortfalde. Der var i hærordningen tilløb til at skabe en tidssvarende og effektiv hær - men det blev derved.

V. Værnepligtssagen

Den ordning, at alene bondestanden måtte springe soldat, kan føres tilbage til Christian IV's regeringstid. De erfaringer, som under Kalmarkrigen gjordes med hensyn til de hvervede enheder, førte i 1614 til, at der oprettedes en "national hær", som rekrutteredes fra samfundets laveste befolkningsgruppe, bønderne.

I 1621 var der truffet den ordning, at et vist antal bøndergårde dannede et lægd, der skulle stille en karl. Oprindeligt var de enheder, der rekrutteredes af landets egne børn - landmilitseren - holdt for sig, men på general Saint-Germains initiativ ophævedes landmilitseren i 1764, og de nationale regimenter gik op i de hvervede. Fra hærloven af 1785 skelnede man med hensyn til det nationale, udskrevne mandskab mellem "landsoldater", som kun fik en relativt kort uddannelse, og "landrekrutterne", der kunne indkaldes til langvarig garnisonstjeneste og i et og alt delte kår med det hvervede mandskab.

Ved forordningen af 1788 - stavnsbåndets ophævelse - ændredes bl.a. værnepligten, således at den fra at være en byrde på jorden blev en personlig forpligtelse; i øvrigt gik udskrivningen over fra godsejerne til de nyoprettede sessioner, idet udskrivning efter befolkningstal indførtes.

Hærloven af 1816 bestemte, at den bondeknøs, der på sessionen blev taget til soldat, foran sig havde 24 års værnepligt, nemlig 8 år i linien, 8 i forstærkningens fastmandsklasse og 8 år i dens reserveklasse. De 8 år i linien faldt på 2 års garnisonstjeneste, 4 år med årlig indkaldelse til 3-4 ugers øvelse og 2 år, hvor genindkaldelse kun skete i særlige tilfælde.

Afgørelsen af, hvorvidt de tjenstdygtige skulle udskrives til den stående hær, skete ved lodtrækning på sessionerne, men det var mod godtgørelse tilladt at stille stedfortræder. Forstærkningens fastmandsklasse omfattede foruden dem, der havde tjent deres tid i linien, frilodsmændene og dem, der havde stillet stedfortræder. Alle, som ikke havde stået i linien, skulle ifølge hærloven indkaldes til 10 ugers eksercerskole for at kunne indlemmes i felthæren, når den stillede på krigsfod. På grund af de økonomiske forhold reduceredes dog antallet af forstærkningsrekrutter efterhånden, og fra 1836 indkaldtes disse slet ikke.

Da der med tiden rejstes tvivl om, hvad ordet "bondestand" egentlig dækkede, defineredes i 1829 ved en forordning begrebet således: "Til den værnepligtige Stand bliver ikke blot at henregne de Klasser, der besidder og bruger saadanne Jorder, som ikke medfører nogen Undtagelse i Henseende til bemeldte Pligt, eller der ernærer sig ved de legemlige Arbejder, som står i Forbindelse med Agerdyrkingen eller dog fornemmelig forrettes for Bønder, men og alle andre på Landet sig opholdende Personer, der efter deres Forhold og Beskæftigelser staar i lige Stilling med foranførte." Endvidere fastlagde Forordningen en del undtagelser for studerende, skolelærere og "gammelmandssønner" 1).

Allerede i 1805-06 lod Frederik VI Danske Kancelli overveje, om ikke værnepligten lod sig udstrække til købstadsbefolkningen; men kancelliet fandt, at byerhvervene i så fald ville forfalde. Var værnepligtens udvidelse uundgåelig, burde i hvert fald de undtages, som drev håndværk, fabriksvirksomhed eller egentlig købmandshandel, og hermed ebbede drøftelserne ud for først 20 år senere at blive genoptaget.

1) Gårdmandssønner, der tjente hos en fader, der var over 60 år eller bevistlig svagelig, eller hos en moder, der var enke.

I 1828 dukkede værnepligtsspørgsmålet atter op, og overvejelserne blev nedlagt i en forestilling til kongen af 14. januar 1829, hvor man - uagtet at almindelig værnepligt er i overensstemmelse med den naturlige ret, måtte fraråde dens indførelse, thi "den vilde upaatvivlelig faa en betænkelig Indflydelse på de industriøse Næringsveje, og den vilde opvække en ubehagelig Spænding i de Klasser, som hidtil er fritagne ..."; i øvrigt betragtede bønderne efter kancelliets opfattelse ikke forpligtelsen som tvingende, og tillige bidrog den til "at give de unge Bønderkarle en Dannelse, hvorved Standen efterhaanden hæver sig ud over den Råhed og Dorskhed, hvortil den forhen var ned-sunket."

Af hensyn til hærens rekruttering var den almindelige værnepligt ikke nødvendig, og i betragtning af den lange tjenestetid ville den for "de Individer, som har ofret sig til Videnskaber, Kunster, Haandværker eller Handel, være et altfor betydeligt Afbræk saavel i deres Uddannelse som i deres økonomiske Tilstand." Denne negative stilling tilsluttede kongen sig.

Hærens tiltagende forfald fremkaldte imidlertid i 1831-32 flere skrifter om forsvarsvæsenets organisation, og en folkevæbning baseret på almindelig værnepligt sattes på dagsordenen især ved artillerikaptajn A.F. Tschernings indsats. Grundpillen i forsvaret skulle efter Tschernings mening være den almindelige værnepligt. Uddannelsen med henblik herpå skulle tage sin begyndelse allerede i skolen, hvor drengene skulle lære at marchere, bruge gevær, lave enkel mad o.s.v. Før det 22. år skulle alle våbenføre mænd møde i en eksercerskole, hvor de på baggrund af uddannelsen i skolen ville kunne opnå fuld våbenfærdighed i løbet af nogle få uger.

Ligesom skolen skulle forberede de unge til soldatergerningen, skulle forsvarsvæsenet indrettes således, at det kunne tjene til ungdommens opdragelse. Kun på den måde kunne det lade sig gøre at ophæve overklassens faktiske monopol på officersposterne og åbne frit advancement inden for hæren for alle. Forsvarsvæsenet skulle være en slags højskole og bidrage til uddannelsesvæsenets demokratisering. Tschernings forslag rummede mange særprægede ideer, og han fortsatte sin kritik af det bestående, indtil Frederik VI's mis-hag kom til udtryk derved, at Tscherning beordredes til at foretage en langvarig tjenstlig studierejse, som i realiteten var en art landsforvisning.

Forsvarsudgifterne lagde dengang beslag på 50% af statsbudgettet, og det kan ikke undre, at spørgsmålet om at nedskære disse udgifter sattes på dagsordenen ved de første stænderforsamlings sammentræden i 1835 og 36. I forbindelse hermed inddrog værnepligten i debatten. Når man fra militær side rejste kravet om værnepligtens almindeliggørelse, var det med henblik på forsvarskraftens forøgelse, men sagen havde også en social side, idet indførelsen af virkelig almindelig værnepligt ville fjerne den sidste afgørende skranke mellem stænderne. Derfor rejste landboernes stænderrepræsentanter kravet som en social retfærdighedshandling - først i Itzehoe allerede 3 uger efter mødet. Fra da af steg kravet fra bondestandens side i styrke, og da de slesvigske stænder mødtes i 1836, indkom ikke mindre end 13 adresser fra bondebefolkningen om den almindelige værnepligt.

I Slesvig kom Hiort Lorenzen hurtigt ind i billedet, idet han ivrede imod et forslag om fredshærens rekruttering ved hvervning; han hævdede, at det var nationalt uværdigt at benytte sig af lejede soldater til landets forsvar. En hvervet hær ville desuden komme til at bestå af samfundets mindst værdifulde individer og ikke være effektiv, da den manglede det vigtigste af alt: den rette ånd. Hertugen af Augustenborg frarådede Lorenzens forslag om virkelig almindelig værnepligt, fordi det ville medføre alt for store omkostninger. Resultatet blev dog, at 28 af 40 medlemmer gik ind for, at den personlige værnepligt kun skulle ydes i krigstid, hvorefter 36 medlemmer stemte for, at fredshæren skulle bestå af 8000 hvervede indfødte.

Mens Østifternes stænderforsamling mærkeligt nok ikke beskæftigede sig med værnepligtsspørgsmålet i sin første samling, opstod i Viborg et betydeligt røre herom i 1836. Resultatet blev en henstilling til kongen om at lade en kommission undersøge muligheden af at lempe værnepligten, og sagen gik til såvel Danske som Slesvig-Holstenske Kancelli henholdsvis i august og september 36. Et år efter svarede Danske Kancelli positivt. Slesvig-Holstenske Kancelli foreslog som svar, at kongen ville overveje sagen nøjere. Herpå svarede kongen 10/1-38 ! at sagen kræver så mange overvejelser, at beslutning ikke kan tages. Kommissionen blev heller ikke til noget. I øvrigt rejstes såvel i Kiel som i Viborg forslag om almindelig værnepligts indførelse. Ingen af forslagene nød fremme.

I 1838 vendte Tscherning tilbage fra sin "forvisning" og genoptog sit arbejde for almenbevæbningen med udsendelse i 1839 af et nyt skrift. I den efterfølgende offentlige debat fik Tscherning følge af bl.a. andre St.St.Blicher.

Efter tronskiftet i december 1839 strømmede det ind med adresser til den nye konge bl.a. om indførelse af almindelig værnepligt. A.S.Ørsted, der allerede i 1838 havde været positiv, tilskyndede kong Christian VIII til at tage sagen op, og det første spørgsmål til den i februar 1840 nedsatte militærkommission blev: at overveje, hvorvidt den almindelige værnepligts indførelse var tilrådelig. Samtidig indkom fra officershold en del forslag, der drejede sig om almindelig værnepligt ud fra en militær synsvinkel.

Allerede i maj 1840 havde Militærkommissionen sin betænkning om værnepligt færdig. Selv om man fastslog, at intet talte imod indførelse, så gik man ind for en værnepligt med hele 4 grader af tjeneste, hvor de højere og mere velhavende klasser begunstigedes.

Kongen gik nu ind på den almindelige værnepligts idé og befalede nedsættelse af en arbejdskomité, hvis opgave skulle være at udarbejde lovforslag, der kunne forelægges årets stænderforsamlinger. Komiteén fandt dog hurtigt ud af, at det var ugørligt og foreslog, at kongen opgav sin plan og nøjedes med at orientere stænderne om sine tanker; herefter stilledes lovforslaget i bero.

En ny hærordning stadfæstedes 28.april 1842, og den byggede på det bestående udskrivningssystem. Værnepligtsdiskussionen gik imidlertid videre i stænderforsamlingerne, og en ny kommission fik i 1844 et lovforslag færdigt, der forelagdes forsamlingerne. Her var der overvejende stemning for at få et almenbevæbningssystem i forbindelse med hvervede garnisonstropper. Men kongen holdt fast ved hærloven af 1842 og lod udarbejde et nyt udkast, der forelagdes forsamlingerne i 1846; samme år optog Bondevennerne almindelig værnepligt som programpunkt. Da almenbevæbning + hvervning ville blive bekosteligt, gik stænderne ind for det nye udkast; fra købstadsbefolkningen fremkom den ene protestadresse efter den anden. Efter forslaget skulle kun de fritages, der var eneste forsørger af en familie, og ordningen med at kunne "stille" en anden opretholdtes; trods proteststormen fra købstadsbefolkningen godkendtes lovudkastet i begge kongerigets stænderforsamlinger med stort flertal. Det så ud til, at man var ved vejs ende, men før loven kom, døde Christian VIII.

Efter krigen var brudt ud sidst i marts 1848, opfordrede Tscherning, der var blevet krigsminister i martsministeriet, befolkningen til dannelse af en frivillig folkehær gennem oprettelse af lokale korps, idet han håbede at kunne undgå at indkalde de ældre årgange. Det lod sig dog ikke gøre; nok meldte der sig overvældende mange, men det hele var uorganiseret, og befalingsmandsmanglen bevirkede, at tanken måtte opgives.

Efter slaget ved Slesvig 23.april 1848 indstillede Tscherning til Statsrådet, at man udover felthærens linie og reserve indkaldte 9000 rekrutter, og "til Lettelse for den værnepligtige Klasse bør en Udskrivning af Købstadsbefolkningen og af den hidtil privilegerede Befolkning i et Forhold af 1 Mand pr. 250 Individuer finde sted".

Justitsministeren var imidlertid betænkelig med hensyn til, hvordan ordningen kunne gennemføres i praksis; men efter diskussionen vedtoges, at en ordning for krigens tid skulle træffes. En komité bestående af generalprokurør Algren-Ussing, generalkrigskommissær Frisch og som repræsentant for byboerne brygger I.C.Jacobsen (løjtnant i Københavns borgervæbning) udpegedes til at udarbejde en provisorisk forordning; inden dette arbejde, udarbejdede de en betænkning, hvis indhold foreslog de retningslinier, hvorefter forordningen skulle udformes, og den 22.juni udstedtes en kongelig "Kundgjørelse angående en extraordinair Udskrivning af den hidtil uværnepligtige Befolkning" - den såkaldte Junikundgjørelse.

Komitéen havde afsluttet sit arbejde midt i juli, og 23.september forelå kgl. underskrift på "Anordning angaaende extraordinair Udskrivning af den hidtil for værnepligt fritagne Befolkning i Danmark".

I § 3 bestemtes, at der ikke skulle finde nogen "Undtagelse Sted for den her omhandlede Udskrivning enten paa Grund af Herkomst, Stand og Stilling eller af nogen som helst anden Aarsag. § 12 tillod stilling af stedfortræder - dog ikke af den hidtil værnepligtige stand.

Da den grundlovgivende Rigsforsamling en månedstid efter trådte sammen, udspandt der sig der - som uden for den - heftige debatter, fordi Septemberanordningen følte unødigt hård. Allerede 8.november 1848 forelagde justitsministeren Rigsforsamlingen "Udkast til Forordning om almindelig Værnepligt for Kongeriget Danmark" - en udskrivningslov til hvis betænkning et særligt udvalg på 15 medlemmer nedsattes. Forslaget forelagdes allerede 18.december og mødte en del modstand, samtidig med at adresser stadig fremkom.

Ved lovforslagets 2.behandling hævdede den nye krigsminister, C.F.Hansen, meget kraftigt, at Septemberanordningen havde været nødvendig. Efter adskillige forslag om indskrænkninger, hvoraf kun ét - om gifte før 11.januar 1849 - vedtoges, forsynedes værnepligtsloven med kongens underskrift 12.februar 1849 - og så gik man straks i gang med at udskrive "septembermændene". I øvrigt dannedes der "Stillingsselskaber" med det formål at sikre de folk, som loddet traf, en sum til at skaffe en stillingsmand for. -

26.oktober 1848 forelagde justitsministeren udkastet til Grundloven, hvori § 76 lød: "Enhver vaabenfør Mand er forpligtet til med sin Person at bidrage til Fædrelandets Forsvar". Et særligt grundlovsudvalg foreslog flg. tillæg til paragraffen: " efter de nærmere Bestemmelser, som Loven foreskriver". Forslaget blev vedtaget med 110 stemmer mod 10 og indgik endeligt i grundloven som § 95.

Stillingstilladelsen bortfaldt først med værnepligtsloven af 6.marts 1869.

VI. Optræk til krig

I begyndelsen af 1847 skrev stabschefen ved generalkommandoen i hertugdømmerne (3.), oberst Rømeling, gentagne gange til kongens generaladjutant, general Ewald, og advarede mod fortsat passivitet over for den udvikling, som blev stadig mere tydelig i Holsten og Slesvigs sydligste del. Da Rømeling hen på året foreslog, at der snarest sendtes 5000 md. kongerigske tropper til Rendsborg og holdtes et korps på 10.000 md. rede i Jylland, afslog kongen noget sådant, fordi det kunne virke udfordrende.

Opretholdelse af ro og orden i hertugdømmerne påhvilede fællesregeringen under rigspræsident Scheel, denne havde ligesom Generalkommandoen til huse i Slesvig, men kontakten imellem disse to statsinstitutioner var spinkel, og de advarede ad hver sin vej uden gensidigt samvirke. Allerede siden 1843 var den politiske uenighed inden for officerkorpset i Rendsborg - hertugdømmernes hovedgarnison - så alvorlig, at de to lejre ikke søgte selskabeligt samkvem. Det vidste Generalkommandoen ikke, men det gjorde prinsen af Nør.

Den meddelelse om mobilisering i Preussen og Rusland, der i marts 1848 nåede København, tydedes på den måde, at disse magter forberedte sig til at slå revolutionerne i Frankrig og Tyskland ned med magt.

Dermed var faren for en europæisk krig overhængende. Rusland havde i de senere år udvidet sin flåde stærkt, og en kommende krig kunne meget vel blive indledt ved, at Rusland ville sikre sig herredømmet over gennemsejlingsfarvandene til Østersøen. De alarmerende rapporter fra præsitenten i hertugdømmerne og fra 3. Generalkommando, der ikke lagde skjul på, at Holsten stod på oprørets rand, tillagdes derfor mindre betydning - det ville også nok være umuligt at gennemføre et oprør i Holsten, når preussiske og russiske hære besatte Tyskland - mente man 1).

Efterhånden alarmeredes Kronborgs søbefæstning, der anlagdes fremskudte værker om hovedstaden, de københavnske bataljoner, der rekrutteredes fra Jylland-Fyn, bragtes på fuld krigsstyrke, idet deres mobilisering ville tage længere tid end de sjællandske. I statsrådets møde d.10.marts kunne finansminister grev Moltke berolige med, at han var i gang med uden opsigt at "skaffe herover" 1 million i ugangbar mønt, der henlå i Altona-mønten, for det tilfælde, at der opstod uroligheder i Hamborg - garnisonen i Altona var jo så lille.

I statsmødet d.15.marts behagede det H.M.Kongen at meddele "sin Generaladjutant allerunderdanigste Forslag til Organisation af Landets Forsvarsvæsen og Troppernes Fordeling med Hensyn til Vedligeholdelsen af den indvortes Roe og Orden", desuden udtaltes "Allerhøjstsammes Villie derhen, at navnlig Kjøbenhavn var at sætte i Forsvarsstand". Finansministeren afsekedes oplysninger "betreffende Omkostningernes Udredelse". På samme måde diskuteredes frem og tilbage 3. Generalkommandos forslag - der støttedes af generaladjutanten - om at sende 5000 md. til Rendsborg til forstærkning af dens garnison af slesvigske afdelinger. Herunder erindrede generaladjutanten om, at der mindst ville gå 18 dage, inden tropperne kunne være disponible; han fremkom også med oplysningen, at "Glaciet udenfor Frederiksort 2) var opmålt med lygter ved nattetid", så denne fæstning burde i hvert fald forsynes med tilstrækkelig og pålidelig garnison. Efter forslag af statsminister, greve Carl Moltke gav kongen sit bifald til, at forbundskontingentet uopholdelig sattes på krigsfod (!) 3).

I et ekstraordinært statsrådsmøde d.20.marts havde finansministeren atter pengespekulationer; nu gjaldt det en stor pengebeholdning i Rendsborg, der "under nærværende forhold" vanskeligt lod sig borttransportere, hvorfor han gik ind for, at større summer efterhånden anvistes på de nordlige amtstuer - "hvilket Hans Majestæt gav Allerhøieste Bifald" 4) Hovedtemaet var i øvrigt indkaldelser og mandskab, som hver havde sin mening om. Minister Bardenfleth mente, at åbent oprør i "Hertugdømmerne" stod for døren; efter de modtagne efterretninger ville tropperne i tilfælde af oprør vende deres våben mod "Deres Majestæt". Også statsministeren mente, at man ikke kunne stole på de holstenske tropper, og at kontingentet ikke burdes indkaldes. Efterhånden nåede man til - efter at generaladjutanten havde oplyst, at de udskrevne tropper ikke kunne møde før allertidligst 12 dage efter indkaldelsen - at de kongerigske og slesvigske tropper straks skulle indkaldes, medens forbundskontingentet først indkaldtes, når Forbundsdagens endelige rekvisition forelå. "Hans Majestæt gav denne Anskuelse sit Allerhøieste Bifald". Tillige bifaldt kongen, at den kommanderende general, general G.Lützw, forlagde sit hovedkvarter til Rendsborg "og derhen medtog sin Stab". 5). Sluttelig refererede generaladjutanten, at han "ved at indhente nøiere Underretninger havde fundet, at 1. Dragonregiment og 4. Jægerkorps rekrutteredes baade fra Slesvig

1) I statsrådet 8.marts 1848 meddelte kongen, at han havde givet ordre til at montere batterierne på Citadellet Frederikshavn (Kastellet) og dettes "bedækte Vei Lange-Linie". Admiralitetet skulle have alt rede til at gøre 3 Linieskibe disponible". (Statsraadets Forhandlinger, I, side 82).

2) Beliggende på vestsiden af indløbet til Kielerfjord.

3) Statsr. Forh., side 94. 4) side 106. 5) side 104.

og fra Holsteen, hvorfor det syntes ham hensigtsmæssigt ei at lade indkalde Mandskab ved disse Afdelinger." - "Allerhøieste Bifald." -

På mødet d.21.marts spurgte minister Bardenfleth - på kongens vegne, efter at denne havde ytret at være "nødt til at opfylde en for Hans Hierte meget tung Pligt, da de Uroligheder, der fandt Sted i Landet var grundet i Mistillid til det hidtil fulgte Regjeringsssystem" - om de "Geheime Statsministre ... troede at kunne erhverve sig Folkets Tillid?" - Svaret var det ønskede, hvorpå kongen med tak for "troe Tjeneste" opløste ministeriet 1).

Den 22.marts 1848 udnævntes A.W.Moltkes første ministerium - Martsministeriet - hvori tidligere kaptajn Anton Frederik Tscherning blev krigsminister. I det første, nu ikke længere Geheime-, statsråd meddelte kong Frederik, at han fremtidig kun ville indfinde sig efter conseilspræsidentens indbydelse, hvorpå kongen, fulgt af arveprinsen, forlod statsrådet. Dette første statsrådsmøde efter at kong Frederik havde betegnet sig som "constitutionel konge" blev langvarigt. Hen mod slutningen af mødet ytrede krigsministeren, at han ikke betragtede Frederiksort som værende "af nogen Vigtighed", så meget mere, som han mente, at "naar Tropper skulde sendes over, da vilde Als og Sundeved være det rimeligste Terrain at besætte" - men han ønskede statsrådets mening, om "en saadan militair Operation for Tiden var gavnlig eller skadelig". Conseilspræsidenten mente, at der ikke burde sendes tropper; i øvrigt havde overpræsidenten i Altona berettet, at et stort antal borgere havde "andragendet paa at blive armeret og at maatte indtræde i Borgergarden, samt at de allerværste Følger maatte frygtes, hvis dette ei blev tilladt". Efter at krigsministeren havde tilrådet at meddele denne tilladelse, udtalte statsrådet sig "eenstemmigt herfor". 2)

I hertugdømmerne udviklede begivenhederne sig i dagene omkring 18.marts med stigende fart; i begyndelsen tog de lokale myndigheder ikke større notits af dem, og da situationens alvor gik op for dem, var det for sent. Den 18. afholdtes i Rendsborg - altså i Slesvig - to politiske møder, hvori garnisonens mandskab deltog i et vist omfang, hvilket officererne ikke turde afværge. På en melding fra regeringspræsidenten befalede general Lützow 5.Jægerkorps i Kiel forlagt fra byen, men det brød chefen sig fejl om, og han fandt sig endda i, at kielerbefolkningen bemægtigede sig korpsets våbenbeholdning; derefter overgav han kommandoen til en slesvigsk-holstensk major, der vidste, at 11 af jægerkorpsets 16 officerer havde tilsluttet sig den slesvig-holstenske bevægelse. Natten 23.-24.marts afgik jægerkorpset, en eskadron og en del friskarefolk med toget til Rendsborg, og med dem fulgte prinsen af Nør, tidligere statholder i hertugdømmerne og kommanderende general i 3.Generalkommandodistrikt.

Imidlertid havde general Lützow bekvænt sig til at forlade Slesvig og indtraf d.23. hen på eftermiddagen i Rendsborg, hvor oprør øjensynligt var i gære. Garnisonskommandanten, cheferne for 14., 15. og 16.Bataljon og chefen for 2.Artilleriregiment gav møde hos den kommanderende general i gurværnementshuset, og der blev udstedt ordre om sikring af arsenalet og for garnisonens forhold i tilfælde af uroligheder. General Lützow overvejede at sætte fæstningen i belejringstilstand, men opgav det, da alle chefer erklærede, at deres enheder ubetinget ville undertrykke eventuelle uroligheder.

Det er næppe forkert at antage, at en hensynsløs og fast kommandoføring fra general Lützoes side kunne have forhindret det skændige frafald næste dag, men noget sådant var generalen ikke mand for, og han undlod endog at lade de ansvarlige chefer afkræve hver enkelt officer en loyalitetserklæring, hvilket må forekomme at have været nærliggende. Tværtimod viste general Lützow en komplet mangel på forståelse af situationen og sit ansvar ved at gå med til, at 400 geværer udleveredes til byens borgere, der fluks organiserede den borgervæbning, som Chr. VIII havde opløst.

1) Statsr. Forh., side 112 2) Ibid, side 123

Den 24.marts ved 9-tiden drog to kompagnier af 5.Jægerkorps uantastet ind i byen og slog sig ned på paradepladsen 1); resten af jægerkorpset, hvortil borgervæbningen sluttede sig, holdt sig foreløbig på afstand, og prinsen af Nør holdt til der. Kirkeklokkerne tog nu til at klemte, og borgervæbningen drog ind på paradepladsen og tog opstilling ved siden af jægerkorpsets to kompagnier. Samtidig indfandt prinsen sig hos general Lützow, der lige forinden havde fået præsenteret den provisoriske regerings proklamation 2). I denne situation måtte generalen "opgive at føre kommando" - hvad han jo heller ikke var tilbøjelig til i det hele taget - og frafaldt tanken om at gøre brug af våbenmagt. Generalen såvel som hans stabschef erklærede, at de ikke godkendte den provisoriske regering, og at de ville søge til kongeriget, først gav generalen dog ordre til at sende tropperne - uden skarp ammunition - til paradepladsen.

Kort efter stod de tre bataljoner på paradepladsen "i åben karré" med front mod jægerkorpset og Rendsborgs borgervæbning. General Lützow trådte så ind i karréens midte og udtalte, at da han nu var i prinsens magt, måtte han enten bryde sin ed eller nedlægge kommandoen; han overlod nu til hver enkelt, om han ville drage hjem eller underkaste sig den provisoriske regering, da han på forhånd anså modstand for hensigtsløs. Dette var næsten en bedre introduktion af prinsen, end om generalen havde tilsluttet sig oprøret. Prinsen trådte nu frem og fremstillede begivenhederne i København således, at selv de dansksindede officerer i et par timer var desorienterede; da de endelig kom til klarhed, var selv enkeltmandsflugt udelukket. 3).

Rendsborg var nu endelig tabt, garnisonens mandskab og underofficerer som helhed og de slesvig-holstensksindede officerer sluttede sig til oprørsregeringen, hvis udbytte ved kuppet blev: Fæstningens kassebeholdning på 2,5 mill.rdl. og depoterne med 13.000 geværer, artillerimateriel til 6 batterier, ammunition og megen anden udrustning.

17.Bataljon i Glückstadt sluttede sig også til oprøret, og frafaldet bredte sig også til Slesvigs garnison - 1.Dragonregiment og 4.Jægerkorps (slesviger) - hvoraf kun mindre dele undslap mod nord. Således kom oprøret inden for hæren til at omfatte ialt 5 bataljoner, 6 jægerkorps, to dragonregimenter, et artilleriregiment og et ingeniørkompagni, d.v.s. godt 25% af monarkiets i fredstid rådige hærstyrker. 11 stabsofficerer 4), 22 kaptajner og ritmestre samt 32 løjtnanter sluttede sig til insurgenterne - de unge havde tilsyneladende lettere ved at slippe væk! Af officersbestanden ved de berørte afdelinger svigtede således næsten 40% deres faneed, men valget var hårdt for mange; chefen for 1.Dragonregiment gik således nordpå, medens hans to sønner gik sydpå.

Dagen efter, at oprøret var en fuldbyrdet kendsgerning - men endnu uvidende om katastrofen - samlede statsrådet til aftenmøde i hovedstaden. 5) Justitsministeren opløste et cirkulære til amtmændene, der gik ud på, "at forberede en Bestemmelse betreffende Leverance af Heste til Armeen", hvilket bifaldtes. Krigsministeren gav en oversigt over de foranstaltninger, der var truffet m.h.t. landets forsvar og troppernes march, hvorefter han

-
- 1) Hovedvagten greb ikke ind, for den danske kommandør var snildt afløst af en slesvig-holstener, og ved en kommandantskabsordre var den skarpe ammunition netop inddraget, fordi den skulle ombyttes.
 - 2) Denne, der var udfærdiget den foregående nat i Kiel, efter at man havde hørt om Casinemødet, folketøget og regeringsskiftet, erklærede, at kongen var i den københavnske folkebevægelses vold, og at man havde overtaget ledelsen i hertugdømmerne, indtil landsherren atter var fri.
 - 3) Prinsen af Nør udtalte senere, at han ikke forstod, at ikke én eneste dansk officer fandt på at hugge ham ned, mens han stod på paradepladsen.
 - 4) Oberster, oberstløjtnanter og majorer.
 - 5) Statsr.forh., side 144 ff.

forelagde spørgsmålet, om han skulle have kongelig autorisation for at koncentrere styrkerne. Konseilspræsidenten mente, at da det drejede sig om en "politisk Act", måtte en bemyndigelse være nødvendig; den anskuelse delte de øvrige medlemmer. Krigsministeren ville så udbede sig autorisation til "at sammentrække et Corps paa et angivet Sted, og at benytte det efter nærmere eventuelle Krigsomstændigheder." Konseilspræsidenten meddelte derpå, at Rendsborgs pengebeholdninger til søs over Kiel var ankommet, andre anvist over Hamborg, men at dog en del var blevet dér (jfr. side 24 midt, der drejer sig om "militære" penge).

Herefter gik man over til dagsordenen, hvis første punkt - den eventuelle forfatning for Holsten "sattes i Beroe" (!) 2. og 3. punkt angik ministergagernes ansættelse til 2.400 rdl. Lehmann "holdt det ei for muligt at leve for" den gage. Dette udløste en længere diskussion. "Kultusministeren, magister Monrad, havde påtænkt "at faae 2 unge Mennesker til at sætte sig grundigen ind i det slesvigske Skole- og Kirkevæsen ... kunde han dertil faae det Nødvendige af Finantserne?" Statsrådet var enigt heri. Herefter fremsatte forskellige ministre hver sit - Lehmann gjorde således opmærksom på, at "det Miasma 1) af Communismen, som var udbredt over hele Europa, vilde i Husmandsclassen paa Landet finde en frugtbar Jordbund, hvorfor der saa hurtigst muligt maatte vises den Classe, at man tænkte paa dem." Hertil ytrede konseilspræsidenten, at "Stændernes i denne Retning forelagte Lovforslag var gennemgaaet og var modent til at forelægges Statsraadet med det Allerførste". Efter at have behandlet "Politimagtens Udvidelse paa Landet", hvorunder konseilspræsidenten sekunderet af justitsministeren oplyste, at "dette i Regelen altid under tvivlsomme Forhold foranstaltes af Amtmændene, idet hver Underøvrighed var forsynet med Politiskildter, som ved saadanne Leiligheder uddeeldes" - Herpå skiltes man.

Den 27.marts var der atter statsråd, hvor justitsministeren oplæste et udkast til en proklamation fra "Hans Majestæt til Slesvigerne". Herpå oplæste konseilspræsidenten prinsen af Augustenborgs proklamation til slesvigholstenerne, hvortil krigsministeren bl.a. bemærkede, at "han maatte tilraade, at Hans Majestæt samtidigt med at udtale sig i den oplæste Proclamation til Slesvigerne tilskrev Prinsen af Augustenborg, at han havde at nedlægge Commandoen, overlevere den til general Lützwow og komme til Kjøbenhavn for at retfærdiggøre sin Handlemaade". Konseilspræsidenten meddelte, at det var kongens vilje at rejse til "Corpsset paa den slesvigske Grændse". Flere ministre måtte holde det for særdeles vigtigt", at modbevise Augustenborgerens påstand, men fraværelsen burde ikke vare længere end 8 dage. Tscherning maatte ønske, at "Kongen gaaer frem med Arméen"; konseilspræsidenten burde følge kongen, men den politiske situation mellem Preussen og Rusland vedr. Polen gjorde hans nærværelse i residensstaden nødvendig, hvorfor handelsminister Bluhme skulle følge "Allerhøistsamme".

1) Smitte uden berøring.

VII. Felttogene i 1848 og 49

Ved det nye ministeriums dannelse d. 22.marts 1848 ophævedes Generalkommissariatskollegiet, der d. 25.marts erstattedes af Krigsdepartementet med følgende afdelinger: 1) Direktion for kommandosager og personel:, 2) Armeens intendantur; 3) Armeens materiel og 4) Revisionsvæsen. Afskediget artillerikaptajn A.F.Tscherning 1) udnævntes til krigsminister, og befalingerne til hæren udgik herefter fra ministeren med betegnelsen "Armeebefalinger". Den sidste kongelige parolbefaling udstedtes d. 24.marts 1848.

Tscherning, der havde et klart blik for den gældende hærordnings svagheder, havde modstræbende fulgt kaldelsen til at blive minister - han var alt andet end populær i officerskorpset. Han forudså, at prøven for hæren som for ham selv ville blive hård. Rigets sydlige provinser var i fuldt oprør, en del af hæren havde brudt faneeden. Tyskland stod bag oprørerne, og krig stod for døren. Hæren var alt for lille og ikke belavet på hurtig udrykning. Men Tscherning viste sig med sit klare hoved, sin eminente arbejds-evne, sit administrationstalent og sit ansvarsmød som den rette mand på posten som landets første konstitutionelle krigsminister.

Med sikker hånd samlede Tscherning de spredte organer, der hidtil havde administreret hæren, til en enhed, det nye ministerium, som hurtigt fungerede tilfredsstillende. Selv ledede han hærens mobilisering med fast hånd og fik endda tid til i statsrådet at pleje sine mangehånde andre interesser. 1.april meddelte han i rådet grundtrækkene i en ny advancementsmåde og underrettede det om, at generalauditøren havde udarbejdet "nogle disciplinariske Bestemmelser for at give de Befalende tilstrækkelig Myndighed og sikre de Undergivne mod dennes Misbrug".

Allerede d. 20.marts var hjemsendte soldater af 3., 4. og 5. årgang blevet indkaldt og udrustningen af reserveafdelingerne påbegyndt. 28.marts - altså 3 dage efter Tschernings overtagelse af ansvaret - var linieafdelingerne fuldtallige og udrykningsrede. På statsrådsmødet 3.april - hvor der i "stride strømme" diskuteredes valglov - fik udenrigsministeren approbation på, "at der fra Tower maatte bestilles 10.000 Geværer med Bajonet og

-
- 1) Anton Frederik Tscherning, der var officerssøn, fødtes 1795 i Frederiksværk; 1813 blev han løjtnant i artilleriet, hans forsøg på at komme i norsk eller fransk tjeneste strandede, men i 1816 kom han til Frankrig med 3.Auxilliærkorps, hvilket ophold han udnyttede til studier; resultatet heraf blev en række forslag til artilleriets forbedring. Fulgte den græske hærs operationer 1828. Blev Højskolens første skoleofficer 1830. 1831-33 udgav T. 4 pjecer om "Almenbevæbningsystemet". Publikum mente, at han "havde kastet sit Blik paa den gamle Konge og udbredte republikanske Ideer". Fra allerhøjeste sted fik T. en irettesættelse, og 6/6 33 sendtes han på en studierejse, "der ville tage lang tid". "Landsforvisningen" varede 5 år, hvor han rastløs flakkede Europa rundt. 1838 trådte T. uden for nummer og var 2 år i Frankrig som ingeniør. 1841 blev T. batterichef, men fik kort efter afsked efter ansøgning og helligede sig herefter politisk virksomhed; var en flittig skribent i "Fædrelandet" og blev i 46 formand for "Bondevennernes Selskab".

Som hærens stabschef valgte Tscherning kaptajn W.H.F.A.Læssøe, 1) og efter dette valg foreslog han kongen at udnævne den 55-årige oberst H.C.G. F.Hedemann til overgeneral - hvilket var en iøjnefaldende forbigåelse af general C.Høegh-Guldberg og andre generaler. Kun én gang siden 1842 havde der været holdt troppesamling, så alle højere chefer var aldeles uprøvede, tilmed var mange af dem stadig ret affældige. Derfor måtte alle brigadechefsposter besættes med bataljonschefer, og ingen af de kompagnichefer, der rykkede ud, havde nogensinde set, endsige ført, et kompagni på fuld krigsstyrke.

Tscherning var sat på en fantastisk hård prøve, men "Ånden fra 1848" var en realitet, som overalt i befolkningen lettede ham og hæren arbejdet. Uden denne enestående følelse af fællesskab og Tschernings uortodokse greb om tingene ville det have været umuligt at nå de store resultater. Medens oprørerne straks rådede over enheder på krigsfod, havde et bagland med gode samfærdselsmidler - bl.a. jernbaner med telegraflinier - og fik 50 unge velskolede preussiske officerer til hjælp omgående, var den danske opmarch hæmmet derved, at 12 af de 17 rådige liniebataljoner lå i København ligesom hele felthærens artilleri undtagen et enkelt batteri; kun jernbanen København-Roskilde var for hånden, to bæltter skulle passeres med færger og smaker, og koncentrationen af tropperne måtte således ske pr. fodmarch eller ægtkørsel med udskrevne bøndervogne. Befaling om sammendragning af hæren ved Kolding og på Als udgik 26.marts - den dag, hvor insurgenthæren overskred Ejderen og med 6-7000 mand rykkede nordpå - og omkring 6.april var man ved at være rede.

I statsrådet 7.april opkastede Tscherning et spørgsmål om, "vor Krigsstyrke nu 2) efterat preussiske Tropper havde betraadt Holstens Grændser, strax skulde forøges", hvilket efter nogen diskussion førte til beslutningen: "At for Øieblikket ingen Bestemmelse skulde tages om Hærens yderligere Forøgelse". - Efter at have udtalt sig "mod Begrebet af en Statskirke i en constitutionel Stat" erklærede Tscherning vedr. valgloven, at hvis regeringen skulde udnævne nogle deputerede "saae han sig nødsaget til, naar dette Forslag gik igjennem, at nedlægge sin Portefeuille, hvorimod han vilde efter Evne understøtte sin Eftermand". - Konseilspræsidenten slog imidlertid fast, at al diskussion om den sag skulde ophøre, indtil statsrådet atter var fuldtalligt. - Den 8.april afrejste Tscherning for at slutte sig til kongen, der ledsaget af handelsministeren 4.april allerede var rejst til sit "hovedkvarter".

- 1) Werner Hans Fr.Abrahamson Læssøe, der fødtes 1811, var embedsmandssøn. 1827 blev han landkadet og 1829 løjtnant; 1832-36 elev på Højskolen (generalstabsafdelingen), som han forlod med en glimrende afgangseksamen, og ansattes straks i Generalstaben, hvor han især virkede i den topografiske tjeneste. Som mange af de unge officerer var han grebet af tidens liberale og nationale ideer. Uden grund tillagdes han forfatterskab til visse oppositionelle artikler, hvorfor han 1842 sendtes på en lang udenlandsrejse, hvorunder han udnævntes til kaptajn. 1844-45 lærer ved Højskolen, men afskediges herfra, fordi han tillagdes inspiration til en elevdemonstration. 1847 drog han af helbredsgrunde sydpå og tilbragte henvend et år i udlandet, bl.a. i kunstnerkredse i Rom. I marts 1848 gjordes Læssøe til medlem af den "Permanente Forsvarskommission for hele Riget", men udnævntes straks efter til stabschef ved Overkommandoen.
- 2) Udenrigsministeren havde dagen før gennem en preussisk verbalnote fået underretning om, at 1500 md. var rykket ind i Holsten, hvilket ministeren straks protesterede imod og tilføjede, at såfremt preussiske tropper satte fod på slesvigsk grund, ville det blive anset for en krigserklæring.

Den 29.marts var en avantgarde fremsendt mod Aabenraa, og hovedstyrken af det "Nørrejydske Armékorps" fulgte d. 1.april efter. Den 5. rykkede Schleppegrell med det "Slesvigske venstre Flankekorps" fra Als ind i Sundeved. Den samlede styrke var nu 13 bataljoner, 16 eskadroner, 4 batterier og $\frac{1}{2}$ ingeniørkompagni - ialt 11.000 mand. Insurgenthæren under general Krohn stod med ca. 5000 md. ved Bov og 2000 md. ved Lyksborg. Angrebet sattes an ved 8-tiden den 9.april, og ved middagstid var fjenden slået og på vej sydpå i uorden og til tider flugt; han standsede ikke før Rendsborg. Fjendens tab var 16% - heraf 780 usårede fanger - vore 1%. General Hedemann gik her efter frem til terrænet om Slesvig, hvor hæren forstærkedes med Livgarden og en del erstatningsmandskab, så enhederne nåede fuld krigsstyrke. Hæren talte således 12.000 md.

Insurgenthæren var nu reorganiseret navnlig ved hjælp af preussiske officerer; den talte 9000 md. og var blevet forstærket med to preussiske brigader på 12.000 md. under general Bonin, og denne hær rykkede d. 23.april om morgenen frem mod terrænet om Danevirke, nordøst for hvilken omkring Slesvig by den danske hærstyrke stod. Det kom til heftige kampe især tæt vest for Gottorp Slot, hvor det danske artilleri viste sig særdeles effektivt. I det lange løb kunne de danske styrker, der stod over for dobbelt overmagt, ikke klare sig, trods en fremragende føring, hvis inspirator og organisator var Læssøe. Sidst på eftermiddagen gav Overkommandoen ordre til udvigen på en stilling over Taterkro, et par km nord for Slesvig. Fjenden fulgte imidlertid ikke efter, og ud på aftenen fortsattes til en forberedt stilling mellem Arnholt Sø og Langsø. Slaget ved Slesvig endte med tilbagegang for vore styrker, men det var intet nederlag, for hæren havde kun lidt ringe tab, og dens kampmoral var styrket bl.a. på grund af Overkommandoens faste og initiativrige føring.

Næste morgen fortsattes mod Flensborg, da en tysk forbundsdivision (ca. 10.000 md.) var ved af slutte sig til fjenden, hvis overlegenhed dermed ville blive helt overvældende. Under overnatningen 24.-25.april i Flensborg opstod en ret alvorlig panikagtig situation 1), hvorfor general Hedemann besluttede i ét stræk at trække hærens hovedstyrke tilbage til Als, medens rytteriet gik nordpå. Senere overførtes ca. halvdelen af hæren til Fyn, hvor den forstærkedes med 5 reserveinfanteribataljoner og to reservejægerkorps, medens 6000 md. blev stående på Als.

Hedemann var fast besluttet på at bryde frem fra Als og tilføje fjenden et partielt nederlag i Sundeved, men denne militært set rigtige plan stødte på politisk modstand, idet såvel krigsministeren som udenrigsministeren ønskede hærens hovedstyrke overført til Nørrejylland. Stafetten fra hovedstaden nåede Hedemann, netop som det skib, der d. 27.maj skulle overføre Overkommandoen til Als, kastede fortøjningen, og generalen fastholdt af hensyn til troppernes moral sin plan. Med 14.000 md. gik Hedemann den næste dag ved middagstid løs på forbundsdivisionens stærke stillinger over Dybbølbjerg, der toges overraskende for fjenden. Kampen var ret hård, men Ryes og Bülows brigader fortsatte mod Nybøl, hvor fjendens hovedstyrke havde indrettet sig. Ved et flankeangreb af Schleppegrell's brigade og artilleriets

1) Tscherning så ikke optimistisk på vor militære situation - og vel med rette. Da rygterne fra Flensborg nåede den let bevægelige minister, indrykkede han en meddelelse i "Berlingske Tidende" om den store ulykke, som havde ramt fødelandet. At T. var ude af ligevægt viser også, at han alene på grundlag af rygterne sendte oberst C.F.Hansen til Als med udstrakte beføjelser, som denne administrerede ret taktløst - hvad T. senere måtte undskylde over for hædersmanden Hedemann. Det giver også et indtryk af personen Tscherning, at det lykkedes ham mellem 6.juni og 14.oktober at true i statsrådet med demission hele 7 gange, inden ministeriet som helhed indgav demission 11.november 1848. I Moltkes 2. ministerium blev C.F.Hansen krigsminister.

effektfulde indgriben rystedes fjenden og blev tvunget til almindelig tilbagegang over Graasten - vore tab var kun ubetydelige. Den 5.juni forsøgte fjenden et angreb i Sundeved, der indledningsvis trængte vore styrker tilbage til Dybbølhøjderne, men det tyske angreb lykkedes ikke rigtig, hvorfor man ved 18-tiden gav ordre til tilbagegang, og netop da udvikledes det danske modangreb med kraft over hele linien. Resten af felttoget det år forløb uden kamphandlinger af nævneværdigt omfang.

Ingen af kampene den 28.maj og 5.juni havde nogen afgørende karakter, men Dybbølstillingen som brohoved for Als var blevet sikret. Vor ledelse af kampen havde som hidtil været i faste hænder; brigaderne var blevet ført godt, navnlig Schleppegrell havde vist sig som en fremragende fører. Inden for Overkommandoen havde Læssøe ved den indflydelse, som han gennem sine fremragende evner havde fået hos overgeneralen, indtaget en sådan stilling, at man fra alle sider tillagde ham størsteparten af æren for kampenes gunstige udfald. I juni afløstes general Hedemann af general Krogh, men Læssøe fortsatte som stabschef.

Inden våbenstilstanden sluttedes 26.august, var tankerne naturligvis også i statsrådet henledt på krigens fortsættelse. Den 24. refererede krigsministeren grundtrækkene til en fremtidig organisation af "den militaire Magt i Danmark. - Under reservation m.H.t. Sagens finansielle Side fandt Statsraadet Intet at erindre" mod en sådan forestilling til kongen.

Den 4.oktober bragte marineministeren "Troppernes Desarmering under omhandling". Kongen, der var til stede for at gøre bemærkninger til grundlovsudkastet, sluttede sig til krigsministeren og kultusministeren ved at "tilkjendegive, at Landarmeen skulde blive staaende saalænge, indtil den provisoriske Regjering i Hertugdømmerne var blevet opløst (sic) af en anden; hvorimod der allerede strax kunde begyndes med Marinen". På statsrådsmødet næste dag (7/10) udspandt der sig en lang diskussion, hvorunder Tscherning oplyste, at hæren, hvis den ikke forøgedes, ville kræve 1 mill.rdl.; forøgedes den med 20.000 md. - altså mere end en fordobling - ville det koste 3 mill.rdl. Hvis armeen øgedes til 60.000 md., ville landet "være udtømt for alt mandskab mellem 22 og 34 Aar." Udenrigsministeren lagde stor vægt på materialeanskaffelser. Marineministeren frarådede en forøgelse af hæren; hvorefter "Statsraadets Pluralitet vedtog, at Armeen skulde ei forøges, men at der kun skulde udskrives saa mange Folk, som der var nødvendige for at completere den paa dens nuværende Foed, og at de Omkostninger, som vare nødvendige til at sætte den i slagfærdig Stand, skulde udredes". -

Da krigen begyndte igen i 1849, var fjenden betydelig stærkere end i 48. Forbundshæren talte godt 46.000 md., hvortil kom insurgenthærens næsten 14.000 mand - alt under den preussiske general Prittwitz. Desuden holdtes 10.000 østrigere og 12.000 preussere i beredskab.

Vor hær omfattede Det nørrejydske Armékorps - direkte under Overkommandoen, med 20 bataljoner el. jægerkorps, 14 eskadroner og 6 batterier - og Flankekorpset under general Bülow med 10 bataljoner, 2 eskadroner og 4 batterier. Den samlede styrke var 40.000 mand. Fordoblingen var altså gennemført.

Den 3.april om morgenen som våbenstilstanden udløb rykkede den danske hærs hovedstyrke frem i Sundeved og kastede alle slesvig-holstenske afdelinger, den stødte på, og var snart fremme på højde med Graasten. På det tidspunkt greb krigsminister Hansen ind og gav befaling til, at hærens hovedstyrke skulle gå tilbage til Dybbølstillingen. Forholdet var det, at krigsministeren havde indkaldt en mådelig fransk general, Fabviers, der optrådte som rådgiver for ministeren, og ledet af franskmandens løst funderede storpolitiske skøn og yderligere påvirket af tyske avismeddelelser lagde krigsministeren nu sin egen opfattelse af den udenrigspolitiske situation til grund for ikke alene at gå tilbage, men tilmed helt at rømme Sundeved. Denne befalingsudgivelse skete endog i kongens nærværelse.

Krigsministerens slet motiverede direkte befalinger fremkaldte kraftig protest fra Overkommandoens side, der - også under påskud af uheldet ved Ekernfærde - førte til, at Krogh den 13.april erstattedes med general Bülow og Læssøe med major C.J.Flensborg som stabschef 1). Midt i april omgrupperedes den danske hær således: På Als Flankekorps (tre brigader) under de Meza; om Kolding Ryes korps (en infanteribrigade og to rytterbrigader); i Fredericia fire bataljoner og som hovedreserve på Fyn to brigader. Efter en mindre heldig kamp ved Kolding den 23.april mod insurgenthæren fik Ryes korps den opgave at trække den størst mulige del af forbundstropperne efter sig op i Nørrejylland, hvilket lykkedes; gang på gang gjorde general Pritt-witz sig rede til angreb som oftest over for småstyrker, der hurtigt veg ud. Ryes tilbagetog med 7000 md. over for Prittwitz' 22.000 gennemførtes behændigt og med stor dygtighed, men Rye havde også fået Læssøe i sin stab.

Således fjernede Prittwitz sig mere og mere fra insurgenthæren, der havde fået til opgave at indeslutte Fredericia. Her var oberstløjtnant Lund-ing kommandant, og under hans ledelse var fæstningen sat i forsvarsstand, så godt det lod sig gøre. Besætningen var 7000 mand, og voldene havde 160 stk. skyts. General Bonin lod batterier og skanser opføre foran fæstningen, men en del af disse ødelagdes ved et vel udført større udfald. Den 16.maj havde han fået belejrings-skyts frem fra Rendsborg og indledte nu et alvorligt bombardement af fæstningen, men indbyggerne evakueredes til Fyn, og besætningen lod sig ikke ryste, så bombardementet sluttede igen den 19.maj, hvorefter serneringsarbejderne 2) fortsattes især med henblik på at afbryde forbindelsen til Fyn, hvilket ikke lykkedes, fordi fæstningens besætning under lundings energiske ledelse ikke lod angriberne i fred.

Den situation, som Overkommandoen havde tilstræbt, var nu indtruffet. Prittwitz stod sidst i maj med en snes tusind mand syd for Aarhus 3), insurgenterne med godt 15.000 mand foran Fredericia og de øvrige fjendtlige styrker - godt 20.000 mand - spredt fra Aabenraa og sydpå til Flensborg. Derfor fik general Rye den 20.juni ordre til fra Helgenæs at indskibe sig for Bø-gense, hvilket lykkedes ubemærket af fjenden; samtidig overførtes en brigade under de Meza fra Als og hovedreserven - Schleppegrells og Moltkes brigader - ligeledes i dagene 3.-5.juli til Fredericia.

Planen om et udfald fra en fæstning med en styrke, der ikke var kendt med forholdene i fortærrænet, og som forudsatte fremrykning og kamp i mørke, var dristig og temmelig enestående for den tid. Alt lykkedes da heller ikke som planlagt, og kampen blev meget hård. Det var Overkommandoens hovedidé at benytte sig af det ca. 1200 m brede "hul" mellem insurgenternes befæstningsanlæg nordvest for fæstningen og kystanlæggene med Treldeskansen. I 1.træfning skulle Avantgarden (de Meza) og 5.Brigade (Rye), begge allerede i tusmørke kl. 0100 gå frem i det nævnte store skansellemrum; men den sidstnævnte gik med hovedstyrken frem langs stranden, og det kom til hårde kampe om Treldeskansen; herved isoleredes Avantgarden, der udsattes for alvorlige modstød, der dog sloges tilbage takket være de Mezas koldblodige føring, og snart begyndte 2.træfning at gøre sig gældende. Her rykkede Schleppegrell frem syd for Avantgarden og slog igennem "den befæstede lejr", hvorved de Mezas styrker aflastedes og kunne genoptage fremrykningen efterhånden svingende mod vest - det gjaldt jo om at afskære så mange insurgenter som muligt fra at slippe væk syd om Rands Fjord.

- 1) Siden blev det retsligt godtgjort, at beskyldningen mod Læssøe for slet instruktion til eskadrechefen var grundløs.
- 2) Sernering betød en fæstnings indeslutning ved hjælp af omfattende gravearbejder og dens stormmodning gennem beskydning af svært artilleri.
- 3) Ved Aarhus slog danske dragoner den 3.maj eftertrykkeligt preussiske husarer i den eneste større rytterfægtning under hele krigen. Ikke alene det danske, men også fjendens rytteri var som oftest overraskende forsigtigt.

Først efter at Rye havde fået feltartilleri frem, faldt Treldeskansen, og fremrykningen mod Trelde Skov kunne komme i gang - kort efter faldt general Rye ikke langt syd for Kathrinebjerg, idet han fulgte sine forreste kompagnier. Imidlertid fulgte Moltke med sin brigade efter som rygstød for 5. Brigades videre fremstød mod Rands Fjord.

General Bonin søgte med dele af to brigader at standse Schleppegrells stød over slugten nord for oversvømmelsen i linien: Stallerup-Stoustrup, men måtte hurtigt give køb, og hermed var insurgenternes sidste organiserede modstand brudt. De Meza stødte frem til Elbodalen ved Bredstrup, medens Schleppegrell gik over Heise Kro mod sydvest. Men efterhånden - klokken var da henad 6 - var vore tropper udkørt, og da general Prittwitz vidstes at være på vej mod syd med sine divisioner, blev alle angrebsenheder i dagens løb - undtagen Moltkes brigade, der havde været mindst i ilden og blev forpost foran fæstningen - trukket ind i denne og efterhånden overført til Fyn.

Overkommandoen havde fattet en dristig og strategisk set rigtig plan, der var lykkedes, især fordi vi besad søherredømmet og et betydeligt søtransportvæsen. Førerne havde under kampen holdt målet overalt, og mandskabet havde kæmpet sejt og udholdende under forhold, som det aldrig havde haft lejlighed til at indøve. Men tabene var alvorlige: 10% af styrken mod fjendens 9,5 1); dertil kom 2000 fanger, således at insurgenternes tab ialt omfattede 23%. Desuden mistede fjenden store mængder af materiel.

Efter Fredericiaslaget forefaldt ingen kamphandlinger af betydning før våbenstilstandens indtræden allerede den 10. juli. Omfattende hjemsendelser fandt straks sted - bl.a. af hensyn til høstens bjergning - men slesvig-holstenernes optræden under våbenhvilen viste, at fjendtlighederne snart kunne bryde ud igen. Derfor foretoges allerede i september atter indkaldelser, således at der vinteren over var en passende sikringsstyrke.

Istedslaget og krigens afslutning.

Tilskyndet af Rusland sluttede Preussen endelig fred den 2. juli 1850. I april havde den tidligere preussiske general Willisen overtaget kommandoen over insurgenthæren; hans krav var en forøgelse af styrkerne til 30.000 og penge til at føre krigen i mindst 7 måneder, og det gik oprørsbevægelsen ind på. Denne bevægelse havde sin rod i de akademiske kredse og dermed i embedsstanden, til hvilken bybefolkningen sluttede sig. Bondebefolkningen havde befundet sig vel under det danske styre, og i den stak den oprørske stemning ikke særlig dybt. Det indkaldte mandskab mødte ingenlunde med den begejstring som kongerigets landsoldater, og da de preussiske officerer var ilde lidt, savnedes det sammenhold, som var så udpræget på vor side. Grundlaget for den dygtige insurgenthær, som Bonin alligevel havde skabt, var først og fremmest en fast organisation og en hård, preussisk disciplin.

Begge disse elementer svækkedes, da Willisen havde overtaget kommandoen; han gennemførte en helt ny inddeling af hæren og foretog så mange forsættelser, at alle kompagnier skiftede chefer. Blandt de preussiske officerer var en del mindre brugbare, og de nye rekrutter, som nu blev udskrevet, ligesom de mange frivillige fik kun en nødtørftig uddannelse. Endelig indførte han et nyt eksercerreglement, som der ikke var tilstrækkelig tid til at indøve. Med sin kerne af dygtige preussiske officerer og krigsøvet mandskab var insurgenthæren dog stadig en farlig modstander; den omfattede 20 store bataljoner, 12 eskadroner og havde 86 kanoner - ialt 34.000 md.

Den danske mobilisering havde bragt hærens styrke op imod 50.000 md., hvoraf dog en brigade forblev på Sjælland og en på Fyn (ialt godt 10.000 md.) Da general Bülow stadig var sygemeldt, blev general Krogh atter overgeneral;

1) "Tab" omfatter normalt såvel døde som sårede; til tider også fanger.

Flensborg var stadig stabschef. Felthæren var inddelt i to divisioner under generalerne Moltke (1.) og Schleppegrell (2.), en rytterbrigade på 12 eskadroner og et reserveartilleri omfattende 5 batterier; ialt rådedes over 96 feltkanoner.

Hæren samledes midt i juli omkring Flensborg, idet 1.Division kom fra nord og 2. fra Als. Insurgent hæren overskred den 13.juli Ejderen og rykkede mod terrænet tæt nord for Slesvig. Krigsminister Hansen fremsatte diverse projekter over for general Krogh angående de kommende operationer og ønskede personlig at tage ophold ved hæren, men dette forbød kongen med henvisning til, at der ikke måtte ske indgreb i overgeneralens selvstændighed. Selv om krigsministeren fortsatte med sine ubetimelige råd, måtte han bøje sig og give general Krogh frie hænder til at angribe fjenden hvorsonhelst på slesvigsk grund.

Under marcher til Flensborg havde tropperne lidt så meget i den stærke varme og det tætte støv, at det blev nødvendigt at give dem nogle dages hvile. Den danske efterretningstjeneste var ikke den bedste, men Overkommandoen havde dog det indtryk, at fjendens forposter stod over Solbro-Klapholt og hovedstyrken i rummet: Skovby-Isted-Vedelspang. På dette grundlag udgav general Krogh den 23. sin befaling for fremrykning og angreb. 1.Division skulle ad landevejen rykke mod Isted Kro, 2.Division over Klapholt mod Langsøens vestlige ende for her samtidig med 1.Division at gå til angreb. 3.Brigade (af 1.Division) skulle over Sollerup-Sylvested foretage en langt udgående bevægelse for over Skovby at afskære fjendens tilbagesøg mod Slesvig - en ganske dristig, men også farlig plan, fordi den bl.a. kunne udsætte 2.Divisions venstre flanke for angreb.

Opbruddet fra bivuakkerne om Flensborg skulle ske den 24. kl. 3 om morgenen og angrebet komme til udfoldelse efter en march på 20 km. Da vejret stadig var overmåde varmt, fik general Krogh betænkeligheder og sammenkaldte det senere forevige krigsråd i Bilskov Kro, hvor det besluttedes at nøjes med fremrykningen den 24., for først 25. at gå over i angrebet.

Allerede nord for Stenderup A stødte 1.Division i skoven syd for Simensted på fjendens forposter; efter at skoven var rensket, nåede man frem til Helligbæk og de forreste bataljoner fortsatte over den angrebet mod højderne syd for bækken. Divisionen befalede imidlertid dette angreb afbrudt, og bataljonerne måtte vende om, men ramtes derpå af et kraftigt angreb fra Elmskov. I tilslutning hertil brød hele fjendens avantgarde frem over bakkerne syd for Helligbæk, og det kom til en hård kamp med det meste af divisionen, før fjenden ved 18-tiden blev kastet tilbage mod Sortehøj-Isted.

For nu at give 1.Division påkrævet hvile befalede Overkommandoen, at 5.Brigade skulle afgives af 2.Division for at udstille forposter for natten foran den hvilende 1.Division. 2.Division bivuakerede skjult for fjenden om Hostrup-Havetofte.

3.Brigade var stødt frem mod Solbro, hvor den mødte en fjendtlig styrke, som den afviste og derefter lod observere og rykkede vestover igen.

5.Brigade skulle bryde op den 25. kl. 0300, men forsinkedes en halv timestid, og fremrykningen skete over en for bred front fra Bøgholt til Isted, således at en slesvig-holstensk brigade, der over Bøgholt satte et angreb ind i 5.Brigades højre flanke, netop da den passerede den vanskeligt fremkommelige Bøgemose, stoppede fremdriften og afstedkom, at de fleste af 1.Divisions bataljoner måtte indsættes. Ved 7.30-tiden var fjenden dog efter en hård frem- og tilbagebølgende kamp drevet tilbage fra Bøgholt og Isted.

2.Division brød op fra Hostrup kl. 0130 og udskilte ved Klapholt Krabbes brigade for at sikre mod Vedelspang. Allerede i Katbek Skov stødte man på slesvig-holstenske jægere, som kastedes sydpå, men så gik en slesvig-holstensk brigade (der jo var langt talstærkere end vore) til angreb over Vedelspang, og Krabbe måtte vige ud på Nr.Farensted, hvor kampen blev stående.

Resten af 2.Division fortsatte ad de smalle, støvede og højt hegnede veje, hvor luften efterhånden sitrede i den hede sommermorgen.

Marchen skete derfor usædvanlig langsomt, og mandskabet begyndte at få hedeslag. Nord for Stolk hørte general Schleppegrell mellem kl. 4 og 5 skydning såvel i retning af Helligbæk som i retning af Nr.Farensted og befalede, at marchen fremskyndedes. Selv red generalen frem til sydkanten af Øver Stolk, som Læssøe med en avantgarde på to bataljoner netop passerede på vej mod Gryde Skov. Da Læssøe observerede, at fjenden rykkede frem vest for Isted Sø, fik han af Schleppegrell forstærket sin styrke med endnu to bataljoner fra hovedkolonnen og begav sig frem til de forreste kompagnier, som nærmede sig Isted Sø's østbred - at han henad kl. 6 hørte stærk skydning bagud i retning af Øvre Stolk, rokkede ikke hans rigtige opfattelse af, at et gennembrud af det fjendtlige centrum ville være afgørende for hele kampens udfald.

Da 2.Divisions hovedkolonne ved 6-tiden passerede Nedre- og Øvre Stolk, resulterede fremrykningen af en fjendtlig brigade, der over en løbebro havde passeret Langsøs snævring og skjult af morgentågen stødte nordpå, i et overraskende flankeangreb på 13.Bataljon 1), der mente sig sikret af foranværende tropper. Skønt bataljonen blev beskudt fra alle sider, lykkedes det ikke alene at opretholde fægtningsdisciplinen, men bataljonen gennemførte en time-lang kamp, inden den langt overlegne fjende trængte den tilbage. Bataljonschefen faldt, men kompagnierne samlede sig nord for byerne og deltog ved 7-tiden sammen med divisionsreserven i et angreb på Øvre Stolk; da byen var rensat for fjender, var de allerede ved at trække sig tilbage, dels over løbebroen, dels gennem Gryde Skov. Under affæren ved Øvre Stolk faldt general Schleppegrell 2).

Chefen for 2.Brigade, oberst Baggesen, tabte ganske hovedet i den prekære situation, red selv mod Rømeckhus og sendte Overkommandoen kun 1½ km nordøst herfor en fortvivlet melding om, at divisionsgeneralen og flere højere officerer var faldet og hans brigade splittet. Meldingen, der modtoges lidt før kl. 8, bevirkede, dels at Overkommandoen sendte ordre til 3.Brigade om at afbryde den vestlige omgående bevægelse, dels at general Krogh sendte general de Meza kun ledsaget af 6 ordonnanser til 2.Division for at tage kommandoen over denne stærkt rystede del af hæren. Det lykkedes de Meza at få hold på de spredte styrker af Baggesens brigade, og da han tillige forstærkedes med 3 bataljoner af 4.Brigade, kom angrebet mod sydvest ved 9-tiden atter i gang; herunder generobredes Isted By for tredje gang.

På det samme tidspunkt, hvor Schleppegrell faldt syd for Øvre Stolk, var Læssøe redet op på en lille bakke øst for Isted Sø for at få overblik over situationen, idet hans forreste kompagnier var ved at kæmpe sig ind i Gryde Skov. En kugle fra en lille oprørsstyrke tæt øst for højen sårede her Læssøe dødeligt, men hans bataljon stødte gennem skoven og ud i det åbne terræn foran Kathrineskov. Da Willisen herefter beordrede to brigader i angreb mod Isted, gik avantgardebataljonerne tilbage til en stilling nordøst for Gryde Skov, hvor de Meza fik hold på dem.

Imidlertid var der heftige kampe på vor højre fløj om Gammellund, der erobredes, samtidig optog vort reserveartilleri en duel med Willisens, der stod nord for Isted Skov. Klokken var da omkring 12, og vor 3.Brigade under oberst Schepelern i angreb på en fjendtlig styrke om Skovby, hvorunder brigadebatteriet sattes ind. Denne skydning hørte general Willisen, hvilket bevirkede, at han kl. 12.30 lod blæse retraite overalt.

1) Nu Slesvigske Fodregiment.

2) Som oftest - f.eks. i "Salmonsens" - læser man, at S. såredes dødeligt, da han i spidsen for en rytterdeling attackerede fjendtlige jægere, der var ved at tage en af Batteriet Baggesens kanoner (situationen kendes fra Otto Bachs maleri "Det sidste Indhug" på Frederiksborgmuseet). Stedet, hvor S. fandtes efter slaget, taler mere for en anden version af hans endeligt, nemlig at han iværksatte attacken og derefter red sydpå for at kontakte Læssøe, og herunder ramtes af en oprørskugle, da det ligger godt 1 km syd for byen og er umuligt at attackere i på grund af talrige hegn.

Først på dette tidspunkt nåede vor Overkommandos 4 timer gamle ordre Schepe- lern; dens kategoriske form afholdt ham imidlertid fra at påtage sig det ansvar at handle imod den - trods dens ælde - og han gjorde omkring.

Vort feltartilleri benyttedes under det almindelige angreb sydpå tæt bag eget infanteri og havde sin store andel i, at fjendens tilbagegang brag- tes i uorden. Kl. 13.30 var fjenden trængt ud af Isted Skov, og en times tid senere måtte han opgive Neu Behrent-Behrent. Nu fik rytterbrigaden, der al- lerede ved 7-tiden var trukket tilbage bag 2.Division, ordre til at rykke frem til forfølgning, men den blev ikke til noget på grund af overdreven forsigtighed. De udmattede infanteriled orkede efterhånden ikke mere og fort- satte ikke udover Danevirke, således at fjenden slap væk og næste dag nåede Rendsborg. - Tabene i Istedslaget var store på begge sider, nemlig 3600 md. på vor og næsten 3000 på fjendens. -

Efter slaget forstærkedes Danevirke med nye anlæg, især i en tilbage- bøjet flanke over Hysby til Skovby, og såvel Reideå - som Tredalen over- svømmedes; Ekernførde, Mysunde, Hollingsted og Frederiksstad befæstedes. Det var politiske hensyn 1), der afholdt Overkommandoen fra ved fortsat of- fensiv at fremtvinge insurgenthærens fuldstændige opløsning.

Willisen forsøgte den 12.september forgæves at angribe ved Mysunde, men afvistes, ligeledes ved Ekernførde. Fjorten dage efter forsøgte han sig mod Frederiksstad, hvis besætning kun omfattede to bataljoner med seks kano- ner, men oberst Helgesens karakterstyrke var forsvarets faste pille. Til trods for, at 34 stk. til dels svært skyts fra 29.september i 8 dage dæn- gede byen til med 2-3000 granater i døgnet, og byen snart lå i ruiner, holdt man ud. Efter ankomsten af en forstærkning på en bataljon og 4 kanoner (!) lykkedes det Helgesen 2) at afslå insurgenternes storm med 4½ bataljon natten til den 5.oktober.

Hermed sluttede i virkeligheden Treårskrigen, selv om fjendtlighederne først officielt indstilledes midt i januar 1851, idet den russiske czar havde tvunget Preussen til at underordne sig den østrigske politik i det slesvig- holstenske spørgsmål og slutte et forlig i Olmütz den 26.november. Rege- ringsmyndigheden i Holsten overdroges midlertidigt en preussisk, en dansk og en østrigsk kommissær 3). Preussiske og østrigske tropper sattes i march mod Holsten og oprørshæren reduceredes først i januar med 1/3, idet bl.a. 7000 preussere og andre tyskere sendtes over Elben.

Størstedelen af den danske hærs linieafdelinger vendte i foråret 1851 tilbage til garnisonerne. I Slesvig blev foreløbig 15 reserve- og forstærk- ningsbataljoner, to dragonregimenter og to batterier stående. I maj 1852 op- løstes alle reserve- og forstærkningsafdelinger. De mange frivilligt uddan- nede reserveofficerer havde man ikke mere brug for, og vilkårene, der blev tilbudt dem, opfordrede dem til at tage deres afsked; de opnåede, som Vau- pell 4) udtrykker det "ved at lægge sig efter fredelige Sysler, at blive Pro- fessorer, Kontorchefer, Herredsfogeder, Præster, Degne, Forpagtere, Civil- ingeniører og Landmålere.

- 1) Fredstraktaten var endnu ikke underskrevet af Det tyske Forbund, og vor ret til at rykke ind i Holsten kom først til at gælde, hvis forbundet vægrede sig ved at genoprette orden i hertugdømmet.
- 2) Helgesen, Schleppegrell og Rye havde sammen kæmpet for deres land mod Carl Johan i 1814. De hørte til den lille gruppe af norske officerer, der ved unionens indgåelse gik i dansk tjeneste.
- 3) 1.april 1851 genoprettede kommissariatet det holsten-lauenborgske for- bundskontingent, som beholdt preussisk reglement, tysk kommando, pikkel- hue o.s.v. Kontingentet omfattede: Tre bataljoner, to jægerkorps, et dra- gonregiment og to batterier samt et ingeniørkorps.
- 4) II, side 483.

Da Landet atter kom i krig. lagde de det døve Øre til og bleve i Arnekrogen".

Landets værnkraft var i krigsårene udnyttet fuldt ud, idet der i 1848 blev udskrevet 14.000 rekrutter til hæren, i 49 10.000 og i 50 11.000, altså ialt 35.000 mand, som fik en uddannelse, der stod for krigens hårde prøve.

Officerstilgangen omfattede under krigen ialt 530, hvoraf 100 ældre underofficerer og 320 frivillige, fortrinsvis studerende, samt 100 elever fra Landkadet-Akademiet. Hertil kom 60 norske og svenske officerer. Under krigen sattes officerstallet således op fra 800 til næsten 1200, idet 135 officerer faldt.

Krigsomkostningerne beløb sig - med fradrag af normalbudgettet på 3,4 mill.rdl. - for hærens vedkommende i de tre krigsår til hhv. 5, 8, 10,3 og 12 mill.rdl. - altså ialt 28 mill.rdl., hvortil kom 1½ mill. i krigsskadeserstatninger til befolkningen i Jylland og 2½ mill.rdl. til den større styrke, som måtte holdes til tjeneste i 1851 og 52. -

På statsrådsmødet den 31.januar 1851 ytrede krigsminister Hansen sig i erstatningsspørgsmålet m.h.t. fjernet jord til de ved Danevirke anlagte værker, at de jo ikke skulle vedligeholdes, da "deres Construction ingenlunde var beregnet på, at de skulle forblive som stabile værker." 1)

I 1851 nedsattes en kommission med henblik på udarbejdelse af en ny hærplan; men de skiftende krigsministre - i juli 50 afløstes Hansen af Fibiger og denne i oktober af Flensborg, hvorefter Hansen i januar 52 atter fungerede, indtil han i december 54 afløstes af Lüttichau - havde så divergerende opfattelser af, hvilke veje, der skulle følges, at forslag til afløsning - eller rettere omlægning - af 1842-planen først forelagdes Rigsdagen i 1858.

1) Statsr. Forh., side 142.

Auszug des Journals ¹⁾
 =====

- Lejrsamlingen v. Slesvig 1-16/9 1789 -

Das ganze Corps bestand aus 16 Escadrons, 22 Batt^{lons}, 2 Batterien Reit: Artil., á 8 Amüsetten und 2 10 pf. Haubitze und dem Schleswigschen Jäger Corps.

Die Cavallerie war getheilt in 2 Brigaden.

Die Infanterie war in 5 Brigaden getheilt.

Das General Commando hatten S^e Hochfürstl: Durchl., der Herr Feldmarschall Landgraf Carl zu Hessen. Die allgemeine Supposition bei dem Lager war, das eine feindliche Armée inden Gegenden beÿ Düwenstadt und hinter der Sorg stehe und Detachements zu Breckendorff und Kropp habe.

Dienstag den 1. September.

Errückten heute zum Exerciren aus. 2 Batt^{lons} Oldenburg, 2 B^{lons} Holstein und das Grenadr. Bat^{lon}, nachher die Cavall. Reg^{ten}, Leib Reg. Reyt., Schleswig und Holst. Reuter. Die Feldwachen wurden ausgesetzt.

Mittwochen den 2. September

Das Jäger Corps machte ein Manoeuvre beÿ Selk. Caval., Inft^{rie} und Artill. exercirten für sich. ●

.....

Freitag den 4. September

Das ganze Corps excercirte Brigadeweis. Den Piquets der Inft: wurden die Stellen zum Ausrücken bestimmt und angewiesen.

Sonnabend den 5. September

Eine Fouragirung des rechten Flügels zu kl. Reide. Der Feind war supponirt in der Gegend von Kropp. Zur Bedeckung 200 Pferde, 5 Batt^{lons} / 1ste Brigade, 1 Batt^{lon} Reit. Artillerie und das Jäger Corps. Die Chaine wurde formirt von Gr. Reide durch die Büsche von kl. Reide bis gegen Jagel. Der Feind war vorgestellt durch 80 Pferde, einige Amüsetten und Jäger mit Flaggen welche feindliche Truppen vorstellten. Er machte versuch gegen den rechten und linken Flügel der Chaine und beÿ dem Abzug folgte derselbe bis über kl. Reide nach.

Sonntag den 6. September

Ruhetag.

1) Det mærkelige blandingsprog er interessant på baggrund af den kgl. befaling af 18. februar 1772, der fastslog, at der fremtidig skulle anvendes danske kommandoord i militære reglementer. Alle kongelige skrivelser til Krigskollegiet affattedes fra da af på dansk, men kollegiet betjente sig desuagtet i mange år hårdnakket udelukkende af det tyske sprog.

Montag den 7. September

Eine Fouragirung auf den linken Flügel zu Esprem. Der Feind war supponirt in der Gegend von Breckendorff. Zur Bedeckung 200 Pferde, 5 Bat^{lons} / 2 Brigade / 1 Batt. Reit. Artil. und das Jäger Corps. Die Chaine ging vom Breckendorfer Weg durch das Geldorper Holz bis über Esprem, die Moräste vor der Fronte. Der Feind ward vorgestellt durch 160 Pferde und 400 Mann Inf. mit 8 Piecen, in kleine Escadrons und Bat^{lons} geteilt. Er attackirte vornehmlich durch das Holz, vertrieb daraus die Jäger, und hardellirte den rechten Flügel der Chaine.

Dienstag den 8. September

Alle 16 Escadr^s manoevirten zusammen auf dem Huusbjyer Felde. Die Inft. excercirte brigadeweis.

.....

Freitag den 11. september

Die Truppen halten Ruhetag. - Die gesammelte Generalitet recognoscirte die Gegend vom rechten Flügel des Lagers ab an, über kl. Dannewerk, Huusbj, Schubj, bis nach Lürschow.

Sonnabend den 12. September

Eine Retraite des ganzen Corps über vorgedachte Gegenden bis nach Lürschow. Es war supponirt, dass der Feind die rechte Flanke des Corps zu touniren suchte. Die Theilen der feindlichen Colonnen wurden vorgestellt durch 240 Pferde und Bat^{lons}: 3ten Brigade. Das ganze Corps marchirte rechts ab in 2 Colonnen. Die 1te - 8te Escad^s / 1te Brig: 1 Bat^{rie} reit: Artil / 13 Bat^{lons} / 4te, 1te und 5te Brig. / und die Jäger vom rechten Flügel, marchirten über kl. Dannewerk durch das Holz nach der Plaine gegen Ellingstede, schlug sich nachher Rechts am Holzweg bis nach Schubj; 4 Bat^{lons} / 4te Brig: und die Jäger besetzten das Dorf, alles übrige ging weiter und setzte sich zwischen Schubj und Lürschow, Fronte gegen Silberstedt. - Die 2te Colonne 8 Escad^s / 2' Brig. / 1 Batt^{rie} Reit. Artill., 5 Bat^{lons} / 2te Brig. / und die Jäger vom linken Flügel folgten nach über kl. Dannewerk gerade nach Huusbj und Schubj, wo sich beide Colonnen vereinigten, und, sich wechselweis unterstützend, die Retraite nach Lürschow fortsetzten, alles nach der gegebenen Disposition. Die feindlichen Colonnen kamen frühe zum Vorschein, eine von Ellingstede, wurde gleich attackirt und zurück genöthiget. Die andere von Silberstedt wurde erst durch verschiedene Attaquen der Cavak: abgehalten, attackirte nachher das Dorf Schubj und verfolgte die Arrieregarde bis nach Lürschow. Der Rückzug der Bagage war supponirt durch Schleswig.

Sonntag den 13. September

Ruhetag. - Das Nachmittags beritten S^e Königl. Hoheit der Kronprinz das ganze Lager, wobei sämtliche Truppen auf die Place d'Armes austraten.

Montag den 14. September

Ein Posten Gefecht in der Gegend zwischen Esprem und Fleckebj. Es war supposedas der Feind ein stärkeres Corps über Breckendorff nach jener Gegend detachirt habe, und dass derselbe wieder vertrieben werden solle. Das feindliche Corps wurde vorgestellt durch 4 Escad^s Jütl. Drag:, 1 Detachement Leib Drag: und 9 Batt^{lons} / 2te und 4te Brigade. Das zur Attaque bestimmte Corps bestand aus 12 Escad^s leib Reg^t, Schlesw. und Holst. Reut^r / 13 Batt^{lons} / 1te, 4te und 3te Brig: / und dem Jäger Corps. Der Feind war zwischen Gebj und den neuen Häusern an Breckendorffer Weg postirt. Ein Batt^{lon} auf den Weg nach Hummelfeldt. Der Haupt-Attaque ging auf dessen rechten Flügel, wo gleich anfangs ein Teil der Jäger mit einem Commando Gren:d. ihm ind die Fl:que kamen und tournirten. Sie wurden aber wieder zurückgenöthiget und darauf zog sich der Feind von Höhe zu Höhe durch das Dorf Fleckebj und formirte sich wieder hinter der Holmer Mühle. Während des Rückzuges wurde er öfters attackirt, und das detachirte Batt^{lon} wurde durch das Holz gegen Hummelfeldt verfolgt.

Dienstag den 15. September

Zum Beschluss wurde das ganze Manoevre vom 12ten noch einmal gemacht.

.....

Mittwochen den 16. September

S^e Königl: Hoheit der Kronprinz und S^e Hochfürstl. Durchlaut der commandirende General verliessen das Hauptquartier. Ein Teil der Truppen marchirten heute noch aus dem Lager.

Donnerstag den 17, Freitag den 18. und Sonnabend den 19. September

marchirten die übrigen Truppen aus dem Lager nach den Standquartieren.

Den omhandlede lejr omtales i kilder og litteratur snart som lejren ved Slesvig, snart som lejren ved Bustrup, hvor hovedkvarteret var oprettet. I Hærens Arkiv findes hele 4 håndtegnede og farvelagte kort over denne lejr, der viser indkvarteringen m.v. af de enkelte afdelinger.

Lejrsamling blev efterhånden den normale måde at udnytte eksercertiden på. I det foreliggende tilfælde viste disciplinen sig usædvanlig god, idet kun een mand deserterede, og meget få var syge.

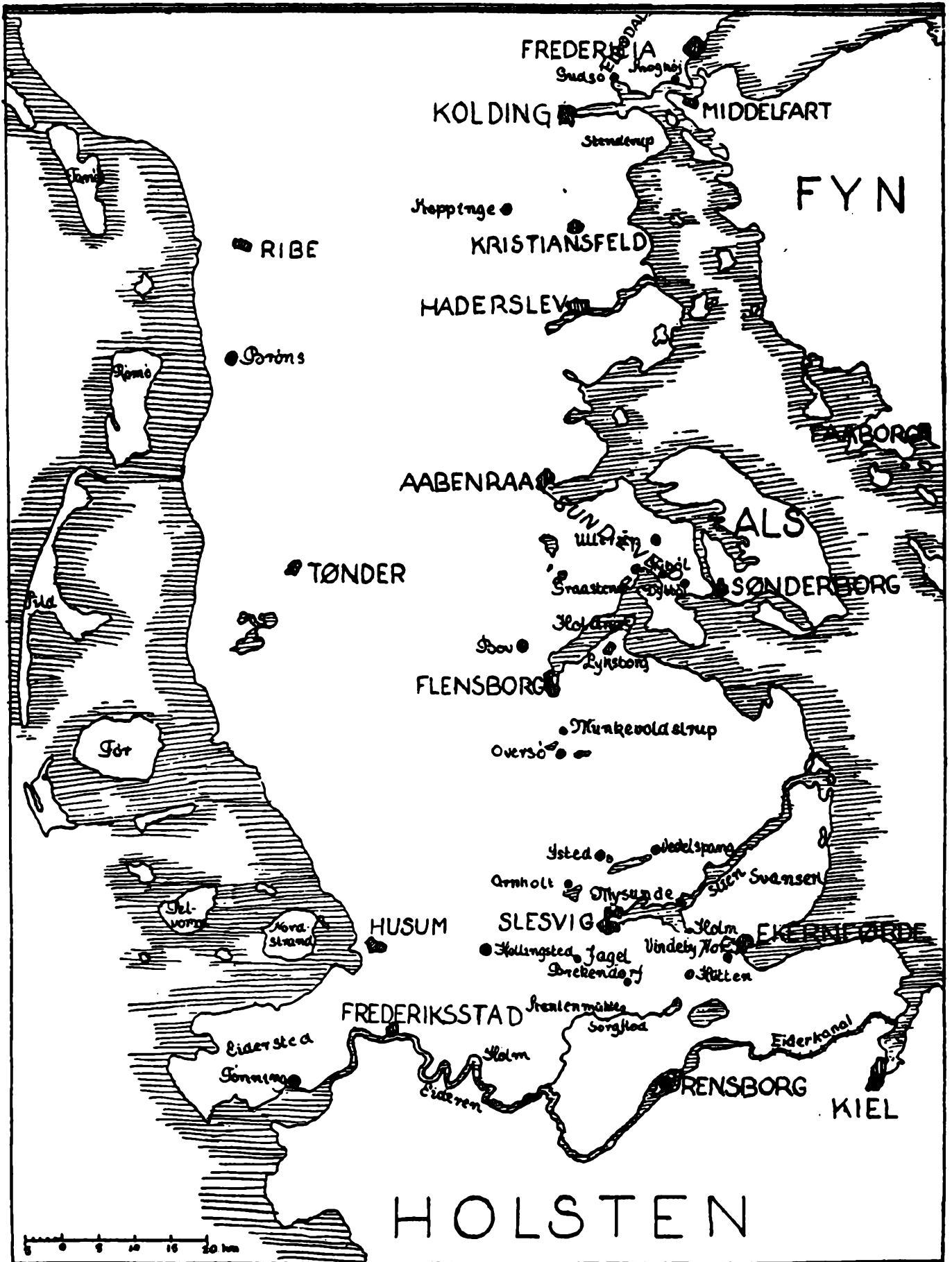
Af særlige omstændigheder ved lejrsamlingen 1789 bør nævnes, at jægerkorpset og de ridende feltbatterier for første gang indgik i feltøvelserne. Ligeledes var pionerkompagniet en nyskabelse. Lejrsamlingen havde som mange senere oberstløjtnant Binzer, der var hentet hjem fra Norge, som general-kvartermester, og den blev navngivende for lignende samlinger en halv snes år frem i tiden, altså til århundredeskiftet.

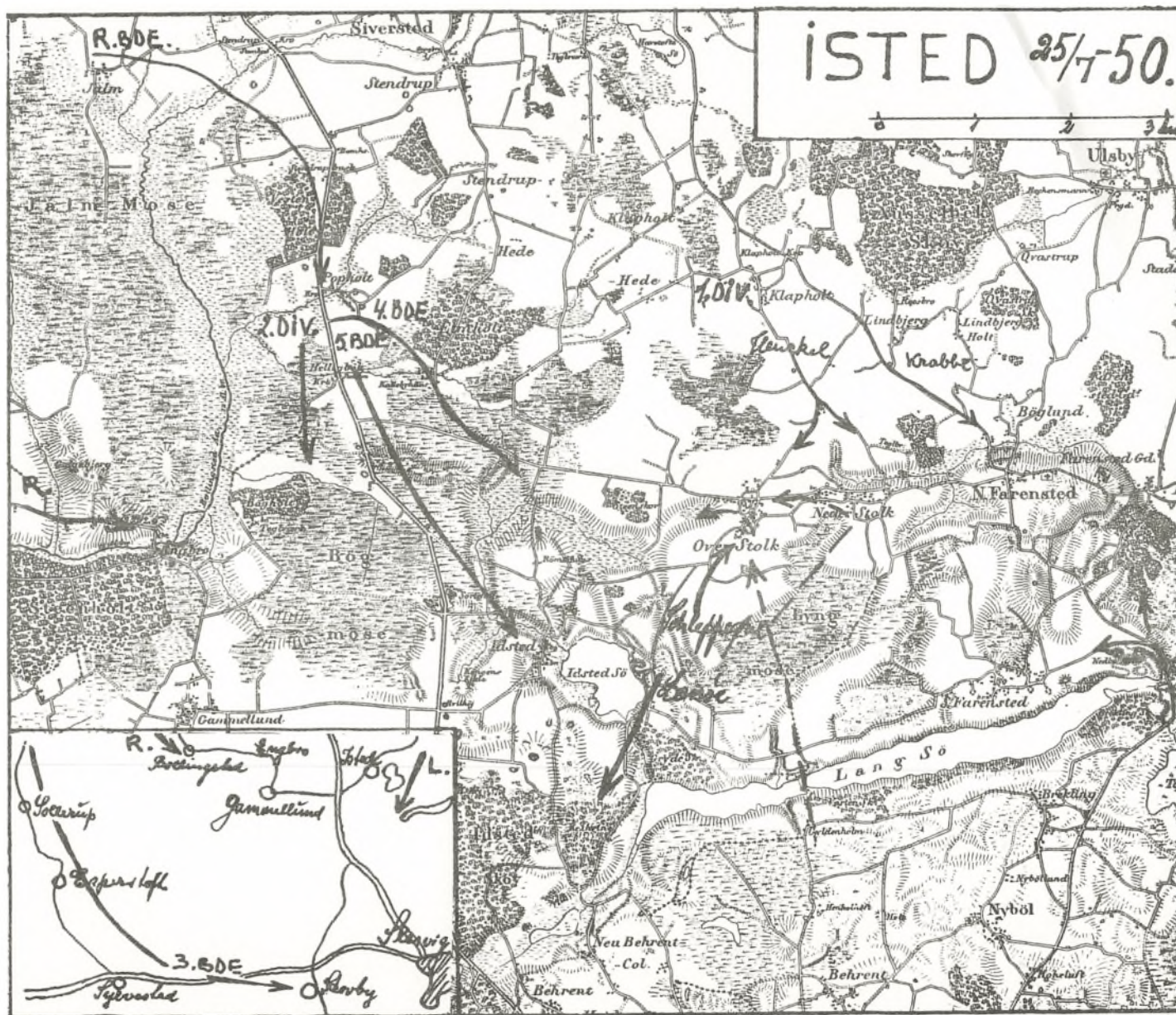
Hærens organisation og styrke 1808-51

Enheder	1808	1816	1837	Komm.	1842/FK	1848/OP	1850	Jan.185
Inf.btn. - L	36	32	27	21	18 - 3	13 - 4	13	
" - R	34	30		20	8½		12	
" - F			12	?	20			2)
Jæg.btn. (-korps) - L	2	5	5	4	5 - 1	3 - 2	3	
" - R	2	4	4	?	2½		4	
Eskdr. - L	41	38	38	28	27 ¹⁾ 4	16 - 8	19	
Batterier - L	14	18	18	14	12 - 1	5 - 4	12	
Art.btn. - R	2	2	2	?	6			
Specielle komp.	2	2	2	2	3 - 1	½	4	3)
Bornholms Milice, komp.	7	7	11	11	11	(11)		
" R	11	11	11	11	11	(11)		
Styrke i fredstid		11.000	14.000	30.000	23.000	12.000		53.000 ⁴⁾
" i krigstid	59.000	63.000	68.000	62.000	30.000 +?		41.000	44.000

Oversigten er ret grov, idet der kun er medtaget egentlige kampenheder - ikke skoler, kolonitropper, borgervæbninger o.s.v. - I "hovedet er årstal for hærordninger understreget. De specielle kompagnier er: Fyrværker- og håndværkerkomp., Minør- og sappørkomp., Pontonner- og ingeniørkomp., der efterhånden skiftede betegnelser, men stadig hørte u. artilleriet. For 1842 er forbundskontingentet (FK) indregnet i det samlede tal; for 1848 er oprørsafdelingerne (OP) uden for det samlede tal, der er disponible enheder v. krigens udbrud. I øvrigt er flg. forkortelser benyttet: L = linie; R = reserve; F = forstærkning.

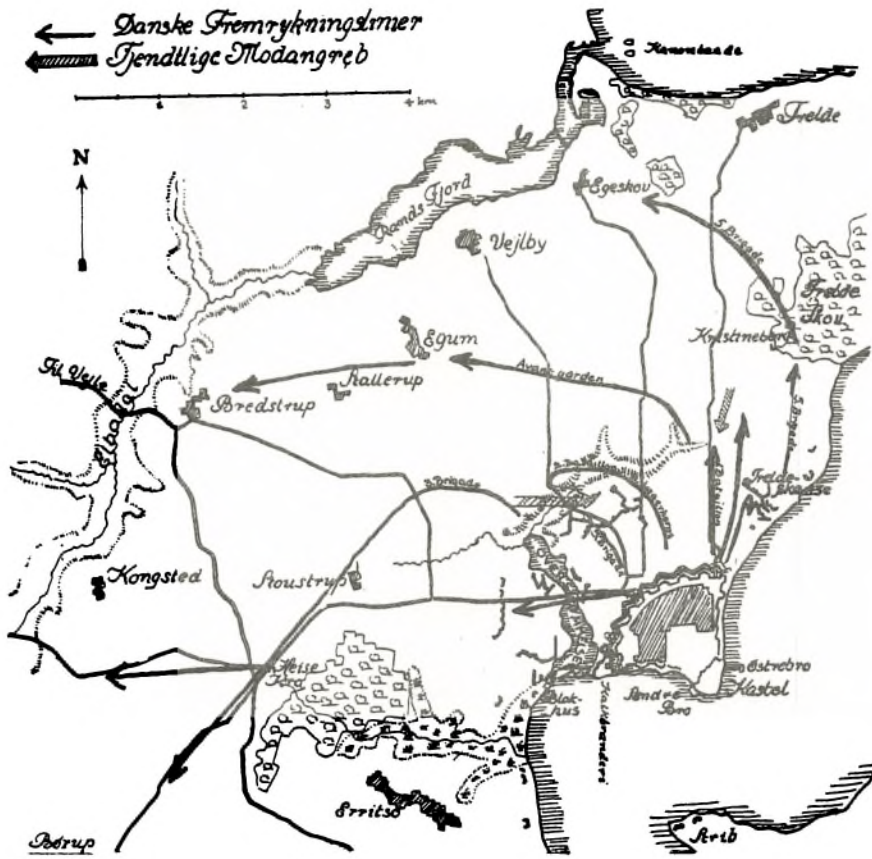
- 1) + 24 reserveeskadroner.
- 2) I krigens sidste år opstilledes 17 depotkompagnier og i 50 et belejringsartilleri med overskydende forstærkningsartillerister.
- 3) Hærens faste tros omfattede 1000 vogne, hvortil kom et lignende antal leveret af "landet" Hestestyrken nåede op på 18.000, hvoraf 3000 allerede leveredes frivilligt ved krigs-udbruddet.
- 4) Heraf dog kun den nedenfor anførte styrke disponibel. I krigens løb blev ialt udskrevet 7000 militærarbejdere, der er uden for de anførte tal.

FREDERICIA 6/7-49.

Bilag 4. B.

Generalløjtnant de Mezas biografi. I.

Christian Julius de Meza fødtes 14.januar 1792 i Helsingør, hvor hans far var læge. Faderen var af portugisisk-jødisk afstamning, men født i København og døbt; moderen hørte til det helsingoranske borgerskab. Drengen Chr. Julius blev tidligt vant til i sit hjem at høre og tale flere sprog, og især betoges han af fransk. Som faderen var drengen meget musikalsk, spillede fortrinligt klaver og sang smukt. 1804 kom han på Artillerikadetinstituttet, blev stykjuncker 1807 og løjtnant 1810. Var på Københavns vold i 1807.

Fra sine tidligste officersår benyttedes M. som lærer, bl.a. i fransk, ved instituttet, og ved omorganiseringen 1830 knyttedes han til Den kgl. militære Højskole; lærergerningen opgav han først med udnævnelsen til major 1842, kaptajn blev han 1821 og foretog 1825-27 en længere studierejse i Vesteuropa. 1837 var M. en tid lang i Paris. M. var en fortrinlig lærer, der lagde stor vægt på den korrekte udtale, men også irriterede eleverne ved sin arrogance og tilbøjelighed til hånende tiltale. Han var middelhøj og forblev hele sit liv slank, med et smukt smil, livlige blå øjne og højt kruset sort hår. I sin påklædning var han sirlig, nærmest lapset; tidligt fik han besvær med nyrer og blære, hvilket medførte en nærmest sygelig rædsel for træk og våde gulve. 1821 giftede M. sig med Elisabeth Birgitte Tscherning, den senere krigsministers søster.

1828 blev M. batterichef, men da han kun havde sporadisk praktisk tjeneste bag sig, blev han i 1842 forbigået til oberstløjtnant, hvorefter han straks søgte sin afsked, men fik afslag. Ved oprørets udbrud i 1848 søgte han udkommando og blev øverstkommanderende artilleriofficer ved armeen. Ved hans energiske indsats i Fredericia fremskyndedes batteriernes udrustning væsentligt, og ved Bov og Slesvig forstod han at få sit skyts placeret rigtigt; han sås til stadighed fremme ved kanonerne, hvor han red rundt og opildnede sine folk, der hurtigt kom til at beundre hans eventyrlige ro, overblik og aparte fremtræden. I Sundeved og på Dybbølbanke fik han rig lejlighed til at vise sin dristighed og sit sikre blik for skytsets anvendelse. I maj var han blevet oberstløjtnant, og 10.december udnævntes han til oberst for "sin brillante Adfærd i dette Aars Campagne".

Under våbenstilstanden 1848-49 opstilledes på Als to brigader, hvoraf M. til manges undren fik den ene; M. viste imidlertid overraskende evne til også at føre en infanterienhed. Da felttoget atter indledtes, førte han sin brigade frem i Sundeved med vanlig ro og myndighed og kastede snart oprørerne. 10.maj karakteriseredes M. som general og fik kommandoen over hele Flankekorpsset på Als, næsten halvdelen af hæren. Under den følgende tids uvirksomhed opstod misnøje i korpsset, hvorfor M. udstedte en befaling, hvori han frabad sig "ubeføjet Kritik, der højst kan være undskyldelig hos en frygtsom Borger, men aldeles uventet hos de rolige, besindige og prøvede Krigere".

Sidst i juni afgik en af M.^s brigader under hans egen kommando til Fyn, og ved udfaldet 6.juli fra Fredericia - hvortil M. med brigaden overførtes kort forinden - førte han den som avantgarde mesterligt; selv var han hele tiden der, hvor kampen var hårdest, ridende rundt i de forreste blænkerkæder 1), opmuntrende og opildnende. Hans sabelskede ramtes, kappen gennemhulledes, og hans hest "Perle" fik flere strejfsår. Selv var han usårlig, og folkene hævdede, at hvor M. viste sig, gik det fremad. Hans navn var på alles læber, og han blev "virkelig" generalmajor fra 6.juli at regne.

Under næste våbenstilstand, hvor M. overtog Artilleribrigaden i København, gennemgik han først i maj en vanskelig operation, og rekonvalescensen trak længe ud, så man ikke turde give ham overkommandoen i felttoget 1850.

1) Blænkerne var de forreste spredte infanteristyrker.

Da dette endelig stod for døren, var M. dog så rask, at han 19.juli kom til Sønderborg og næste dag i vogn kørte til Overkommandoen syd for Flensborg; da hovedangrebet først skulle ske den 25., overnattede han i Flensborg, men han var atter fremme, da general Krogh og hans følge kl. 3 om morgenen steg til hest - M. på "perle", for sidste gang. Ved 8-tiden var situationen om Øvre Stolk meget kritisk, og Krogh opfordrede derfor M. til at tage kommandoen over armeens østre halvdel. I løbet af et par timer havde M. samlet 5000 mand under sin kommando, og havde situationen under kontrol; som sædvanlig inspirerede og opmuntrede han overalt, hvor han viste sig, herunder tilredtes "Perle" så alvorligt, at den måtte slås ned. Under det afgørende stormangreb hen på eftermiddagen førte han armeens venstre halvdel frem gennem skovene nord for Slesvig by. Efter 17 timer i sadlen kom han først ved midnatstid i seng i madam Esselbachs gæstgiveri i Slesvig. For M.s indsats i Istedslaget hædrede kongen ham med Storkorset.

Da krigsministeren, general Hansen, stadig krævede "ekspeditioner", skrev M. 2.september i sin dagbog hovedsagelig med runer: "Han vil altid have Skjermydsler. (Det er det Kjøbenhavnske Publikum, der virker. Men det forekommer mig dog for meget at udgyde Blod for at more Kjøbenhavnerne. Drømmer ogsaa om (eller befrygter) Udisciplin og vil qvæle denne ved Virksomhed). Gud hjælpe de stakkels Folk".

Snart fortalte dagbogen atter om ondt et eller andet sted; imidlertid flyttede M. til den slesvig-holstenske oberst Fyhrsen-Bachmanns smukke stuer med "et excellent piano, men ingen andre Victualier end en Kokkepige". Ligegyldigt, hvor sløj han følte sig, red eller gik han hver dag lange ture og kunne være hele dage i sadlen uden hensyn til vejret, men altid indpakket i flere lag kapper, frakker og tørklæder. Middagsinvitationer afslog han næsten konsekvent.

Da arméen opløstes i februar 1851, overtog M. atter Artilleribrigaden; sin dagbog fra krigstiden slutter han med: "Quod bene vertat, faustum felix-que sit" (Gid det, der føjede sig vel, må bringe lykke og held).

Efter krigen blev M. fejret stærkt i visse højere kredse, men han var også meget yndet i de lavere. Ingen af de højere officerer kunne i den retning gøre ham rangen stridig. M. havde altid været såre populær blandt menige og underofficerer, hvis beretninger om hans aparte fremtræden, urokkelige ro og koldblodighed, hans færden højt til hest i de forreste linier blev spredt ikke alene over det ganske land, men også i udlandet.

Hærstabens krigshistoriske Arbejders besvarelse af en
forespørgsel vedr. titelbladsillustrationen.

27/1-1959.

"Hr. generalen har bedt mig udtale mig om det maleri, landsgrev Wilhelm af Hessen fik som gave ved sit guldbryllup af den danske Officersklasse den 10. november 1860. Udtrykket Officersklassen er taget fra Illustreret Tidende for 11. november 1860, side 43, spalte 3, hvor billedet er beskrevet og meget rost.

Det smukke billede, der er malet af Niels Simonsen, var udstillet på Charlottenborg 1861 og omtales i dets kartotek. Det viser en revue af 2. jyd-ske infanteri regiment på Eremitage-sletten ca. 1831. Dette tal skal ikke tages for nøjagtigt. Illustreret Tidende sagde "i Aarene nogle og Tyve". Øvelserne 1831 sluttede på plænen, og selv om der intet står i parolbefalingerne om en revue, er det naturligt, at de deltagende afdelinger til sidst defilerede forbi majestæten. For dette år taler, at prins Christian af Glyksborg er afbildet. Han var opvokset på Glyksborg til faderen døde i februar 1831, fik Frederik VI og landgreven til formyndere, og de satte ham i oktober 1831, 13 år gammel, på Landkadetakademiet. Skulle revuen have fundet sted før, havde han ikke kunnet være med, og var den senere, blev han sikkert fremstillet i korpsets uniform, der ellers mangler på maleriet. Prins Frederik Wilhelm Carl Ludvig af Hessen-Philippsthal Barckfeld, der findes på billedet, var 1832 fraværende, da han kommanderede detyske korps mod Luxembourg, og endelig bestemte ordrerne for øvelserne 1832, at regimentet skulle rykke ud uden pompon, den tids hvide huebind. Men årstallet må endelig ikke tages nøjagtigt.

Scenen viser regimentet passere forbi kongen, men formationen svarer ikke til det gældende reglement. Regimentstamburen og hoboisterne er nået på plads, medens grenaderkompagniets tamburer og jægerkompagniets hornblæsere endnu er ved at svinge bort fra marchkolonnen. Forrest marcherer tømmere-mændene. Her er en unøjagtighed, idet de blev afskaffede 1817 for at få flere skytter. Deres værktøj skulle køres, og når der var brug derfor, udleveres til dertil egnede folk. Der var imidlertid intet i vejen for, at regimentschefen har beholdt dem som stillingsmænd. Det siges om et jægerkorps, at det i Treårskrigen endnu havde tømmere-mænd. Endelig er det ikke udelukket, at værnepligtige er iklædt denne dragt og enten har måttet lade skægget stå eller har fået udleveret kunstigt.

Bag dem rider chefen for og majoren ved 1. bataljon. I årene omkring 1831 hed chefen herfor oberst Gustav Joachim Michaelsen, der 5/6 1833 blev forflyttet og døde 1847 som generalmajor. Majoren hed Georg Frederik Krogh Falckenberg, der 1833 blev oberstløjtnant, 1836 afskediges og samme år blev oberst. Han døde 1851. Af disse nævnes oberst Michaelsen i katalogen for udstillingen 1861 efter opgivelse fra maleren, og man kan derfor gå ud fra, at det er ham, der rider foran bataljonen med majoren på sin venstre side. Hvad majoren angår, skulle det have været Falckenberg. Hærens Arkiv har et billede af ham. Han har de normale tre skæg, ikke særlig langt ansigt, næsen svagt buet, så det kan godt være ham, der findes i maleriet. Simonsens fortegnelse nævner ham imidlertid ikke, men derimod "Major Bülow". Sejrherreren fra Fredericia blev 1831 chef for regimentets grenaderkompagni, og han skulle derfor føre dettes første division. Først 1836 blev han major med anciennitet fra 1832. Selv om oberst Falckenberg var en udmærket mand, er det forståeligt, at man har ønsket at anbringe general Bülow på en meget fremtrædende plads.

På den plads, hvor Bülow burde have gået, marcherer en løjtnant, og da Simonsen nævner en løjtnant Oxholm, kan det være den senere generalmajor Oscar O'Neill Oxholm, der indtil 10/5 1830 var løjtnant ved regimentet, men derefter overførtes til livgarden.

Mellem tilskuerne findes ovenover den indtrådte løjtnant (Oxholm) en af regimentets officerer i den uniform, dets jægerkompagni bar, og da Simonsen nævner en kaptajn la Cour, skal dette rimeligvis forestille daværende premierløjtnant ved jægerkompagniet Niels Georg la Cour, selv om han først 1834 fik kaptajns anciennitet. Han døde 1876 som generalmajor.

Når vi så kommer til tilskuergruppen, er dens hovedpersoner majestæten på den hvide hest og landgreven på den sorte. Men landgreven burde som chef for det passerende regiment holde et halvt hestehoved tilbage på kongens højre side for at kunne besvare eventuelle spørgsmål og modtage de bemærkninger, kongen altid fremsatte under forbidefileringen.

Mellem kongen og landgreven holder prinsen af Hessen-Philippsthal i hestgardens gule uniform, generaladjutant, oberst Gössel, prins Frederik Ferdinand og "Adjutant, Capitain Thestrup", som Simonsen kalder ham.

Hans Nicolai Thestrup var på denne tid ikke adjutant, men stabskaptajn med kaptajns anciennitet ved regimentet. Den mulighed er der, at landgreven kan have brugt ham som ordonnansofficer under øvelserne, og dette kan forklare, at han er bereden. Han døde 1879 som generalløjtnant og var fra 1859 til 1863 krigsminister. Det er derfor muligt, at landgreven gerne har villet have ham afbildet, og da det ikke kunne ske i geleddet, har man fundet denne løsning. Bag landgreven lader prins Frederik, senere kong Frederik VII, sin hest danse. Jeg skal gøre opmærksom på, at der findes et stik med fransk tekst i Hærens Arkiv af kongen på en stejlede og meget drabelig hest.

Foran disse beredne personer står til venstre for la Cour tre officerer: en af sjællandsk jægerkorps, en af fodgarden og en af 1. livregiment.

Endelig slutter gruppen med fire beredne officerer: en husar, en fra Prins Frederik Ferdinands lette Dragoner, en hestgarder og en af slesvigske kyrasserregiment. De tre af disse er ikke til at identificere, men dragonen kan være premierløjtnant Frederik Gotthold Müller, den senere bekendte "Gamle General". Efter et billede i Hærens Arkiv bærer han skæg af den type, Christian IX senere bar.

Bag kongens hest findes en gruppe portrætter. Nærmest majestæten admiral Rothe, derefter major å la suite ved generaladjutantstaben Carl Ewald, der allerede 1828 var blevet kommandør af Danebroge, 1832 blev oberstløjtnant og døde 1866 som generalmajor. Derefter følger chefen for generaladjutantstaben, generalløjtnant Frantz Christian Bülow, død 1844 som general. General Holten skriver, at det skal være general Hans Römeling, men billedet angives af Simonsen som værende Bülow, og det ligner også andre portrætter af ham. General Römeling var lang, tynd med et langt magert ansigt med meget lang næse, så han passer ikke til billedet. Mærkeligt nok bærer Bülow ikke det hvide bånd, skønt han havde haft det længe, og kongen bærer det blå bånd. Det er så meget mere mærkeligt, som general Bülow var den eneste af de tilstedeværende officerer, der havde kunnet bære det, og det ville have set godt ud på den røde uniform.

Bagud til højre for kongen holder dronning Mariæ vogn og tæt ved siden af den prinsesse Caroline Amalies og derefter landgrevindens vogn. Foran disse tre vogne holder prins Christian Frederik, den senere kong Christian VIII på en rød hest, og endelig holder prins Christian af Glyksborg, senere Christian IX og landgrevens svigersøn. Foran den sidste vogn står den gamle admiral Bille og den svenske envøje, friherre Carl Hochschild, der efter Illustreret Tidende hørte til datidens personligheder.

For at afslutte billedet i forgrunden er der dels anbragt en lansener af holstenske lansenerregiment i Haderslev, en artillerigeneral og en oberst af livregiment kyrasserer i Slesvig. De to sidstnævnte kan ikke være portrætter. General Haffners ansigt er helt skjult af obersten, hvis ansigt set noget bagfra kunne være et portræt, men den daværende chef for livregiment kyrasserer var prins Frederik Emil August af Augustenborg, prinsen af Nør, og ham kan man vist ikke tænke sig anbragt i en så fremtrædende stilling i 1860, kun 12 år efter oprøret.

Det forekommer mig, at medens Niels Simonsen har følt sig bundet af regimentets uniformering, hvad landgreven nok har skullet våge over, har han boltret sig i et farveorgie: de lystklædte damer i vognene og alle den danske hærs brogede uniformer, uden hensyn til, om de kunne være tilstede eller ikke. Hvorfor skal en menig lansener fra Haderslev deltage i en øvelse på Eremitagesletten? Det har tydeligt nok været ham en konstnerisk fryd at få lejlighed til at male de brogede uniformer i modsætning til de evige blå, ensartede fra hans bataillemalerier fra Treårskrigen.

tg. Gordon Norrie"

Landgrev Wilhelm af Hessens dagbøger har i "Skriv-Calendar" for året 1831 følgende oplysninger for 15.oktober, der meget vel kan være møntet på den begivenhed, som maleriet skildrer:

"Die 2 Corps manövriert auf dem Norderthor den Befehl empfangen die Infanterie des Königs comandiert bestehend aus der Garde 2te Bat 1ste u ganze 2te Jütsche, im Thiergarten bis an die rothe Brücke avanciert"

Fra anden side vides, at kongen kom til stede ved en øvelse i efteråret 1831 og på stedet gav et nyt grundlag og ordren at angribe en supponeret fjende "ved den røde bro". Herefter kan så paraden meget vel være spændt af. Ifølge "Berlingske Tidende" var temperaturen d. 15/10 15° réaumur, vinden vestlig, det var skyfrit vejr og barometerstanden 28.0.6, intet af dette taler imod identifikationen, snarere for.

Vigtigere kilder

- Aage Friis m.fl. : "Schultz Danmarkshistorie", bind IV. 1942.
Generalstaben : "Den dansk-tydske Krig i Aarene 1848-50", 1.-3.Del
1867-87.
P.V.Hammershøj : "Historien om et Maleri" (Rotaprintheft) 1959.
Jens Johansen : "Frederik VI's Hær 1784-1814". 1948.
Harald Jørgensen : "Statsrådets Forhandlinger 1848-63", bind I-III.
1954-58.
K.C.Rockstroh : "General de Mezas Krigs-Dagbøger 1849-51". 1928.
Mogens Rosenløv m.fl. : "Uddannelsen af Hærens Linieofficerer 1713-1963"
1963.
S.A.Sørensen og P.Fr.Rist : "Meddelelser fra Krigsarkiverne", bind 7 og 8.
1896 og 1900.
Rudi Thomsen : "Den almindelige værnepligts gennembrud i Danmark".
1949.
Otto Vaupell : "Den dansk-norske Hærs Historie", bind II. 1876.